

BUTLLETÍ

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ANY II

ABRIL-JUNY 1892

N.º 5

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

PREUS DE SUSCRIPCIÓ: Pels socis residents, per semestre una pesseta; per any, duas pessetas; pels socis delegats (pagant per anyadas, á la bestreta), quatre pessetas; pel públich (idem), cinch pessetas.

Los números solts y los tomos de anys passats ab augment de preu. PUNTS DE SUSCRIPCIÓ: en Barcelona local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (Paradís. 10, 2.ª), y llibreteria de N' Alvar Verdager, (Rambla del Mitj, 5).

REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ: Barcelona, carrer de Paradís, n.º 10 y Llibreteria, 21, 2.º

SECCIÓ D' EXCURSIONS

MUSEU EPISCOPAL ARQUEOLOGICH Y ARTISTICH DE VICH.

Acordada per la Junta directiva del *Centre* una visita al Museu episcopal de Vich, se portá á cap lo diumenge 15 Novembre 1891, reunintse al efecte en la estació del Nort, á la sortida del primer tren, los Srs. Antoni Rubió y Lluch, Gayetà Cornet y Mas, Francisco de S. Maspons Labrós, Ramon Arabia y Solanas, Joan Rubio de Laser-na, Marqués de Dou, Joseph Brunet y Bellet, Bonaventura Renter, Joseph Stassi, Joseph Pons y Tusquets, Alfons de Chopitea, Joan Cardona, Jaume Balaguer, Macari Golferichs, Cayo Cardellach, Emili Canals, Francisco de A. Rubio, Pere N. Vergés, Antoni y Ramon Maspons y qui escriu aquestas ratllas.

Un temps primaveral, que feya inútils los abrighs, y

un cel clar y seré que donava relleu als hermosos panoramas del Vallés y Plana de Vich, afavoriren als excursionistas, que en sa contemplació y en animadas y agradables conversas, olvidáren lo llarch del camí.

Arribats á Vich prop de las 10 del matí, trobáren esperantlos en la estació á los Srs. Ramon Corbella, prebere, Antoni de Espona, Joseph Serra y Campdelacreu, Joseph Salarich y Martí Genís, individuos de la Junta del Museu, y, després de las degudas presentacions, se dirigiren tots plegats al Palau Episcopal, ahont foren tot seguit rebuts per lo Sr. Bisbe, lo Excm. é Ilm. doctor Joseph Morgades y Gili.

Lo nostre president D. Antoni Rubió y Lluch, en inspirat discurs saludá en nom del *Centre* al sabi prelat, al restaurador de Ripoll, al fundador del Museu arqueològich y artístich, al que en la fé, en la historia y en l' art, tant ha enlairat lo nom de Catalunya.

Lo Excm. Dr. Morgades ab benévolas frases agrahí al *Centre* sa visita y ab commovedora paraula manifestá que l' enaltiment de la religió y de la pátria catalana han sigut los inspiradors y guias de sas empresas.

Després de presentats al Sr. Bisbe tots los visitants, se pujá desseguida al segon pis del palau, ahont, en las salas properas á la Biblioteca, se trova lo Museu. Ocupa aquest tres salas d' espayosas proporcions y altres dos, mes reduhidas, plenas totas de preuats objectes.

Al penetrar los visitants en lo Museu quedáren maravellats al veure tanta riquesa atresorada en tant curt temps, y bé compreguén que lo temps de que disposavan seria insuficient pera ferse cárrech de totas las valiosas joyas allí reunidas. Mes lo Ilm. Sr. Bisbe, que constantment los acompanyá junt ab los individuos de la Junta del Museu, procurá que no escapés á sa atenció cap dels objectes que figuran en primera fila, y sobre cada un d' ells doná amablement datos y noticias.

Procurarém citar alguns dels principals objectes depositats en lo Museu, mes avants ho farém precedir de la següent nota total dels objectes inventariats:

PROTO-HISTORIA

Destrals amigdaloides, ganivets silex, ossos labrats, ceràmica primitiva.	80
---	----

EDAT ANTIGA

Objectes romans (trobats á Empu- rias, Vich, Pompeya, Roma, etc) grechs, egipcis, etc. . .	301
---	-----

EDAT MITJA

Arquitectura (framents arquitectònichs.)	18
Aeraria y esmalts.	6
Pintura.-Taulas románicas. . . . Segles x al XII.	11
Id. id. ogivals. » XIII.	2
Id. id. id. » XIV.	10
Id. id. id. » XV.	64
Draps ó telas. » x al XIII.	11
Indumentaria litúrgica y brodats. Segles XIV y XV.	19
Escultura y estatuaria. » XI al XV.	47
Objectes litúrgichs, no indumen- tariis. » x al XV.	22
Ferreteria	51
Armeria.	8
Ceràmica.	5
Eboraria.	2
Mobiliari.	1
Altres objectes	4

EDAT MODERNA

Aeraria y esmalts.	59
Pinturas Taula. Segle XVI.	26
» » » XVII.	28
» » » XVIII.	24

Pinturas Taula. ¿Bisantinas-orientals?	1
» » Orientals contemporáneas.	3
» sobre tela	5
» sobre coure, marfil, etc	8
Grabats.	10
Indumentaria.	18
» litúrgica.	36
Brodats.	21
Tapisseria.. . . .	13
Cuiros labrats.	6
Escultura y estatuaria.	25
Objectes litúrgichs, no indumentaris.	24
Orfebreria.. . . .	15
Mobiliari.	23
Ferreteria.. . . .	108
Armeria.	35
Cerámica y vidrieria.	156
Eboraria.	6
Rajolas de Valencia (<i>azulejos</i>).	34
Etnografía.—Objectes peruans, de la América del Nort, d'els bubís, de Filipinas, d'els indis, etc.	29
Altres objectes.	111
ó sia un total de 1486 objectes.	

No entran en aquest nombre las 600 ó 700 monedas y medallas antigas, entre las que sobresurt la colecció vigatana composta de 52 monedas ibéricas y 53 de edat mitja y moderna, abundant en raresas, y formant en conjunt una rica serie de casi totas las monedas conegudas de la antiga y famosa Ausa. Tampoch hi están compresos cinch papius del segle x, una trentena de códichs manuscrits d'els segles xi al xv; lo magnífich díptich de marfil, representant escenas de la Passió, obra del segle xiv, un Evangelari ab hermosas tapas de plata repujada del segle xiv; un preciós cuadret representant á Sant Pere, en mosàich de metalls, ab march de filigrana d' or; y moltas altres importants joyas pertenexents totas al Cabildo de la catedral de Vich.

PINTURAS.

Una de las cosas que mes cridan l' atenció en aquest Museu es la colecció de pinturas románicas formada per onze taulas, que en sa majoria son conegudas per haber figurat en la Exposició universal de Barcelona en 1888 y haber sigut reproduhidas y descritas per lo ilustrat arqueólech Sr. Puiggari en lo álbum publicat, baix sa direcció, per l' Associació artística arqueológica barcelonesa: colecció tan important com aquesta creyem que no se troba en cap altre Museu.

Escollida y nombrosa es també la secció de pinturas ogivals, composta de 75 taulas algunas de gran importancia artística y totas sumament interessants pera l' estudi de la indumentaria de la época.

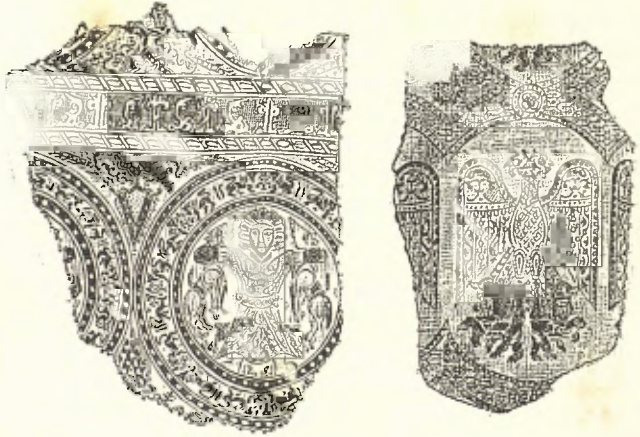
DRAPS Ó TELAS.

Ocupa lloch preferent en aquesta secció lo famós frontal de las Brujas, procedent de Sant Joan de las Abadesas, que no descriurém per trobarse publicat en moltíssimas obras de arqueología, essent una de las telas mes universalment conegudas.

Altre textit importantíssim es un fracment de una de las envolturas ab que fou enterrat en lo segle XIII lo bisbe de Vich Sant Bernat Calvó; lo textit de treball molt semblable al frontal de las Brujas, es induptablement anterior á la época de l' enterrament del Sant; es de seda, y son dibuix es format per una águila de dos caps, sostenint un lleó en cada garra, tancant aquesta ornamentació uns segments de cercle y en l' espay que dexa la unió de aquestos segments, s' hi troban altres adornos en forma de rosetó: los colors son rosat per lo fondo, y negre per l' adorno, senyalant ab blanch las unglas y bechs.

De la mateixa procedencia que l' anterior es altre tela de seda, de elaboració extremadament fina, texida de vert y vermell sobre fondo blanch, ab dibuix format per

cércols concéntrichs; en l' anella hi figuren catorze lleóns alats, y en lo cercle central, una figura d' home ofegant ab cada bras un lleó ó lleopart; los entrecercles ocupats per una estrella ab quatre angulats, y sobre tot lo dibuix, una orla ab caràcters alfabétichs que per ara no ha sigut possible descifrar y que potser son senzillament motius d' ornamentació.

Altre mostra de tela de igual fabricació que la anterior, de fondo groch ab decoració de cercles concéntrichs ab motius geométrichs en la anella, y en lo cercle central dos quimeras ab cos humá, sentadas y apoyantse sobre uns lleoparts; en los entrecercles una estrella, y vuyt pavos reals en los ánguls: los colors vert, vermell y blanch.

Cuatro altres fracments, procedents tots, com los tres anteriorment descrits, de la tomba de S. Bernat Calvó, completan aquesta secció.

1.er Fracment del sudari ó capa. Finíssim textit de color blau ab llegenda de igual estil que la que te la tela del home y lleóns: probablement formaria part y serviria de orla de la tela ab àguilas de doble cap.

2.^{on} Fracment de tela vermella texida de seda y orles de fàbrica no tan fina com las anteriors.

3.er Textit de color cendrós y morat, sobre fondo clar. Decoració geométrica de medallóns entrelasats, formant cuadros, creus y estrellas de vuyt puntas. En mitj dels primers, lliris y cuadros; dischs ab creu en las segonas, y águilas en las estrellas.

4.^{rt} Fracment de fondo carmesí ab lleons aparellats, sobre flors: colors vert, blanch, blau clar y groch.

Nos hem detingut en la descripció d' aquestas telas perquè es de tots sapigut lo difícil que es la adquisició de tals objectes anteriors al segle XIII.

BRODATS

Cuatro hermosos frontals de Sant Joan de las Abadesas, lo incomparable y ben conegut de la Seu de Manresa, bona porció de capas y casullas ogivals y del renaxement, dos magníficas capas del segle XV ab imatgeria, un preciós tern també ab imatgeria, una casulla del segle XVI de purissim gust del renaxement ab marvellós relleu en sas imatges, regalada aquesta al Cabildo catedral de Vich per lo Bisbe Iscle de Moya, (que regí la seda vicense desde 1554 á 1564) forman un conjunt que ab fonament crida la atenció del visitant.

ESCULTURA Y ESTATUARIA

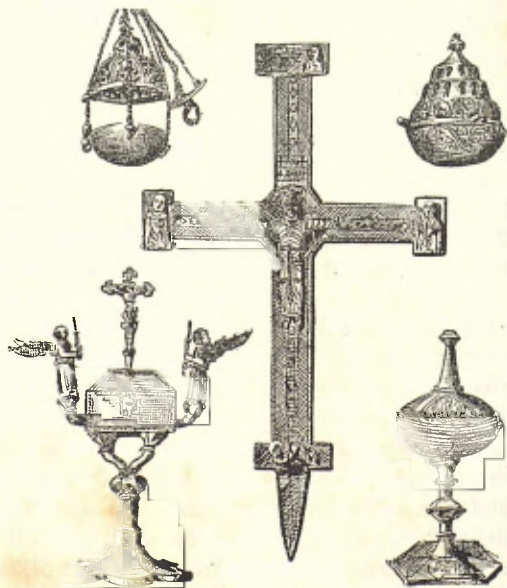
Al cap d' aquesta secció, per sa antigüetat y raresa, deu figurar lo retaule románich, del segle XI ó XII, esculturat sobre fusta y pintat, representant á Jesús, dintre de una aureola elíptica, y rodejat dels dotze apóstols col·locats en dos series de porxos: llástima gran dona son estat de conservació per faltarli gran nombre de 'ls apóstols, mes, ab tot y axó, es una de las pessas mes importants del Museu.

No menos importancia te lo grandió alt relleu d' alabastre ab setze passos de la vida, passió, mort y resurrecció de Jesús, obra del segle XIII, plé de minuciosos detalls de indumentaria de la época de sa fabricació, ab restos de pintura en sas figuras, y vidre blau en los fondos de sos cuadros pera darli mes relleu.

Lo grupo de estatuaria és important, sobre tot per la col·lecció de imatges de la Verge, recullidas en nombre de vint y vuyt: aquesta rica munió d' exemplars de preuat valor arqueològich aporta datos valiosos é inextimables pera 'l estudi de la iconografia Mariana en nostra patria catalana.

OBJECTES LITÚRGICHS

Entre los molt importants exemplars de aquesta secció citarém en primer lloch la creu del segle IX, procedent de Sant Joan de las Abadesas, que aquí reproduhím: es de coure dorat ab figuras esmaltadas de blau y en son revers hi figura en lo centre lo Salvador benehint y en los extremos los signes dels quatre evange-listas. Conté ademés dos creus del segle XII, quatre del segle XIII, un copó del XII, altre del XIII, que també reproduhim, una caldereta de coure de caràcter árabe, uns encensers del XIII y altres del XIV los dos esmaltats, que junt ab una caxeta de plata del seggle XIV poden també veures aquí dibuxats.

Tróvashi además gran nombre de cálzers, copons, creus, navetas y altres exemplars que sería llarch enumerar.

EBORARIA Y MUSIVARIA.

Sols ab presentar lo preciós díptich de marfil, del segle XIV que en sos sis compartiments representa escenas de la passió, ab gran número de figuras, y citant además lo petit mosáich de microscópicas pessas metálicas, que representa á St. Pere, ab rich march de filigrana d' or, treball bisanti-veneciá, haurém dat á compendre la importancia de aquesta secció.

FERRETERIA.

Rica colecció de canalobres de diversas épocas; una caixa blasonada del segle XIII; una severa aranya del XI; una porta ab sos ferros de época románica; un morter del XV; varias creus; lo preciós picaporta que representa St. Jordi matant al dragó: y una petita caixa ó arqueta de treball árabe, que en lo pany y en la part superior te repetida una llegenda ab characters árabes que traduhida diu: *No (hi ha) vencedor sinó Alá, ensalsat sia,*

llegenda que constituheix lo mot ó divisa dels reys de Granada en quinas monedas lo mateix que en las inscripcions de la Alhambra se repeteix constantment, podent donchs aquesta caxeta ser obra granadina dels segles XIV ó XV.

CÓDICEX Y MANUSCRITS.

Pera conixer la gran importancia de aquesta secció es suficient la senzilla enumeració de algunas de las riquezas que enclou, propias casi totas del Cabildo cathedral de Vich. Comensa per dos butllas de papirus del segle X, del papa Joan XIII, endressada la una á Atton bisbe de Vich concedintli lo pali de arquebisbe, y altre dirigida á tots sos germans de las Galias: altre magnífica butlla, també de papirus, de Gregori V ab fetxa del 998, portant la firma del emperador Otton III, en que deposa á Guadaldo intrus en la sede de Vich: altres dos papirus se troban qual contingut no recordém Allí vegerem tres volums de la Biblia, en vitela, ab preciosas miniaturas, acabada de escriure en l' any 1258 per *Magister Raimundo scriptor de Burgo S. Saturnini super Rodanum.... de mandato Domini Peyroni de Ayreis Vicensis Canonici suis propriis misiónibus et expensi.*

Liber continens integrum decretum: hermós códice del segle XIV, en vitela, ab profussió de initials y miniaturas.

Epistolae S. Agustini: en vitela, segle XII.

Poema de ceterria, escrit per Daude de Prades, canonge de Magalona. Manuscrit en paper, segle XIV.— Evangelari, del segle XI, del que reproduhim la primera plana.

Altre Evangelari, del segle XIV, ab superbas cobertas de plata repujada, y per últim, entre una trentena de altres còdices, citarém solsament un Missal del segle XIII per us de la iglesia de Vich, última adquisició feta per aquesta secció del museu.

Era ja mitj día y era precís abandonar la tasca que los visitants no habian trobat gens pesada: era arribada la hora de despedirse del Ilm. Sr. Bisbe, felicitantlo coralment per haber conseguit en tan poch temps á copia de esforços y cabals reunir, y salvar de probable pérdua ó destrucció, l' inmens tresor que acabavam de admirar; mes si ab gran modestia admeté sa Ilma. nostres felicitacions, no volgué encara separarse dels excursionistas sens acompanyarlos á donar una ullada als artístichs claustres de la Seu, contemplant una vegada mes sas bellas proporcions, al mateix temps que lo monument dedicat al célebre filosofh vigatá en Jaume Balmes. Allí nos despedírem del savi y bondadós prelat, besantli l' anell, no sens que avans fossem invitats pera anar á pendre lo café en son palau.

Junt ab los indivíduos de la Junta del Museu, després de entrar y sortir de la catedral, ja que la falta de temps no permetía entretenirnoshi, nos dirigírem á corre cuita cap al temple romá, descobert fa alguns anys sota l' emplacament del castell dels Moncada, habilment conservat y en part reconstruït, baix l' acertada direcció d' En Joseph Serra y Campdelacreu, lo cronista de Vich, un de nostres acompanyants. Descrit lo temple en anteriors butlletins de nostras Associacions, farém sols notar que

lo solar que ocupa ha sigut rodejat de elegant reixat de ferro que permet examinar ab perfecció son conjunt, y que devant sa fatxada s' hi han alsat tres pedras miliars romanes procedents de la encontrada.

Després de dinar, acompanyats per los individus de la Junta del Museu, que units al Il·tre. canonge Jaume Collell, vingueren á buscarnos á la posada, retornárem al palau episcopal, ahont lo Il·m. Sr. Bisbe nos rebé en sas habitacions particulars obsequiantnos ab café, licors y cigarros: Allí volá el temps en agradable y familiar conversa; reiterárem los visitants nostre admiració per lo Museu y nostre agrahiment per los obsequis. Sa Il·ma. regalá pera la biblioteca del *Centre*, fotografias de varios objectes notables del Museu, mostrá además diverses vistas del Monastir de Ripoll y de antigas construccions allí descobertas fa poch temps, y habentse parlat d' una futura excursió del *Centre* pera novament visitar á Ripoll, sa Il·ma. s' oferí amablement pera acompanyar als excursionistas, lo que tots los presents acceptarem ab grandíssim agrahiment, prometent no faltarhi.

Apenats per la falta de temps, altre remey no tinguerem que despedirnos definitivament, mancantnos paraulas pera regraciar al eminent prelat que tant enalteix lo nom de Catalunya ab colossals empresas com la restauració de Ripoll y la creació del Museu Arqueològich y artístich, que farà que la ciutat de Vich sia continuentment visitada per quants se dedican als estudis artístichs y arqueològichs.

Sortits del palau fórem acompanyats directament á la estació per tots los senyors que havian sortit lo dematí á esperarnos, junt ab lo canonge Collell, y á tots los demostrarem nostre agrahiment per sos obsequis y los hi ferem extensiva nostre enhorabona per la part que tots ells prenen en la formació del Museu episcopal. Ab recansa nos despedirem de tants bons amichs á l' arribada del tren.

Curt se feu lo camí de retorn distrets en recordar las maravellas que haviam contemplat, en ensalsar los mérits contrets per lo Ilm. Dr. Morgades y en tirar plans per la futura excursió á Ripoll.

A las 8 del vespre éram de retorn á Barcelona.

ARTHUR PEDRALS Y MOLINÉ.

EXCURSIÓ Á LORITA, SERRA Y TURÓ DE MONTAL, CORREDOR Y MONTNEGRE.

Lo dia 2 de Maig de (1885) á las 2 de la tarde del nostre meridia, (hora oficial 1.45,) deixaba Barcelona pera arribar á la estació de Llinás á las 3.38 tarde, ó 3.13 respectivament.

Llinás no te altre cosa que cridar pugui l' atenció, que una bonica creu de terme gòtica molt ben conservada, del setgle XVI, y l' antich casal senyorial ó castell de casa Ayerve recentment restaurat.

'M vaig hostatjar al hostel de Can Pau de la Taberna molt confortable relativament; y lo dia següent, á las 3 del matí, ab un amich que de Barcelona m'acompanyá, guiats per en Pere Domenech lo millor guia de la encontrada; 'ns posarem en marxa, per un camí que atravessa la vía de França y en direcció Sud 's dirigeix al Riu Mogent, que 's te que atravessar, girant luego cap á má esquerra ó sia al Sud-Est; prenguerem un caminet que als 5 minuts 'ns portá al torrent de Can Gordó, affluent del riu Mogent que atravessarem, pujant en direcció Sud-Est, per un curriol entre bosch de pins, als 3 minuts mes, 's trovan unas vinyas, als 2 mes, 's tornan á trovar los boscos de pins, y als 5 minuts mes, ó sia á las 3.15; deixabam á ma esquerra un camí de carros de desemboscar, que puja de Coll Sabadell; que 'ns quedá sota y á la meteixa ma, á uns 15 minuts de distancia. Seguirem lo camí en direcció Sud, sempre per entre boscos de pins, á las 3 y 30, deixabam també á ma esquerra un camí de carros de desemboscar que

baixa al Sot. Lo camí d' Alfar s' enfila sempre amunt, seguint la meteixa direcció, passant constantment per entre boscos de pins. A las 4 arribabam á la iglesia parroquial de Alfar, que está edificada en una carena, ab la casa rectoral, y la vehina de Can Guinart, próxima á la iglessia. Lo poblet de Alfar te unas trenta casas escampadas per la serra; ab lo poble de Canyamás que conta ab mes de xeixanta, y lo de Dos Rius que 'n te cent. Los tres poblets forman lo municipi de Dos Rius, que tindrà poch mes de 1000 habitants.

L' altitud d' Alfar es de uns 400 metres aproximadament. La iglesia de Sant Andreu d' Alfar es gòtica, pareix del setgle XV. (?) Sa planta es de una creu llatina, formada per la nau y duas capellas laterals. En lo altar major hi ha un retaule ab pinturas que representan passatjes ó epissodis de la vida de Sant Andreu. Lo campanar es quadrat, baix, y rebingut com los de Dos Rius y del Corredor.

En lo cementiri ó fossar tocant á la iglessia hi á un sepulcre de un antepassat de la familia del Comte de Belloch, quals restos foren trasladats al cementiri de Cardedeu. Lo sepulcre es del setgle XVI, y te esculpida una lápida ab caràcters romans en lo fons dels tres requadros de una de sas caras.

A las 5, ab molta recansá prenia comiat del amable y virtuós com instruit Senyor Rector Don Anton Single, qui fou ab nosaltres molt obsequiós; y seguint la direcció Sud á las 5.10 minuts, deixabam á ma esquerra, lo camí que per Can Arenas y lo forn del Vidre puja al Corredor, ab poch mes de una hora, als 3 minuts, planejant guanyabam lo Collet de l' Argila bonich panorama sobre Dos Rius y sa vall. Al Collet esmentat 's deixa á ma esquerra un altre camí que puja al Corredor, á la oposada 's deixa un curriol que baixa al sot y vall de Dos Rius, y per lo camí del mitj, sempre per entre molts boscos y alguna vinya, á las 5.35, passabam per lo Coll de la Creu d' Aguilar alt. apr. 400 metres. Esplendit panorama sobre la vall de Dos Rius, tancada al Est: per lo Turó de Montal, al Sud: per lo de Lorita, al

Oest y Nort-Oest: per las serras del Turó y Castell de Burriach, per las dels Turons de Sant Mateu, y de Sellechs. Al Nort; per la serra d' Alfar que per lo Coll de Can Bordoy, 's junta ó s' uneix, ab las serras de Sellechs y de Sant Mateu, que per Coll de Font de Sera, Castell Ruf, Turóns de Galcerán y de Nou pins, y Montalegre, acaban en lo Riu de Besós, per Santa Coloma de Gramanet.

Del Coll de la Creu d' Aguilar seguint lo camí en direcció Sud y Sud-Oest, passant, per la casa de Can Peaire ab 25 minuts, 's baixa al deliciósissim y pintoresch poblet de Canyamás ahont arrivabam á las 6 del matí.

D' Alfar á Coll de Can Bordoy s' hi va ab una hora. Del Coll de Can Bordoy ab 45 minuts, 's va al escampat y petit poblet del Coll. Del Coll ab una hora de camí, 's passa per sobre de la casa de Parpés, de hont ab 15 minuts mes, 's puja al Turó de Parpés, seguint la carena en direcció Oest y Sud-Oest, ab una hora, 's va á la hermita de Sant Bartomeu próxima al poble de Orrius, (del qual, distará una hora curta.) De la dita hermita ab 45 minuts, 's puja als turóns de Sellechs.

Dono á coneixer lo esmentat itinerari, pera evidenciar la solució de continuïtat de las serras de la costa del Llevant de Barcelona, qu' arrencant del Besós per Santa Coloma de Gramanet, per Sant Mateu y Sellechs, per Coll de Bordoy, van á las Serras de Montal y del Corredor, que per Collsacreu, luego 's juntan ab las de Montnegre, que acaban en lo Tordera inferior, desd Hostalrich, y vila de Tordera, fins á Malgrat.

Com ja tinch manifestat; lo poblet de Canyamás que te mes de 60 casas, ab lo de Alfar; pertanyent al districte municipal de Dos-Rius; está situat en la part superior de la tan deliciosa vall de Dos-Rius, á uns 240 metres aproximadament d' altitut; es una vall plena de vegetació, abundosa d' aigua y molt frescal; sobre tot

la vegetació es exuberant; hi ha que reconeixen, que la naturalesa ha sigut molt prodiga en aquell recó tot voltat de serras arreu. Las terras de Canyamás están regadas abundantament per la copiosa riera del mateix nom, dita també de Rupit, perquè te origen prop de la casa del mateix nom y del Coll Sintet, coll que uneix las duas Serras de Montal y del Corredor; qual copiosa riera arreplega totas las fonts de las duas vessants de las serras esmentadas y á Dos-Rius 's junta ab la no menys copiosa de Rials, que te origen en la serra de Can Bordoy. A Dos-Rius lloch de la confluencia de las duas rieras, abduas perden son respectiu nom y pren la que de ellas deriva, lo de Dos-rius que mes avall, á son torn lo pert també, pera anomenarse de Argentoná.

En lo hostel de Can Pifallo, ans de Can Caldas; 'ns desdejunarem, y tot seguit 'ns encaminarem á la iglesia parroquial, que es bastant gran; te un típic campanar sobre de la fatxada molt rebingut, ab 5 finestrals de front, ab las respectivas campanas, acabant ab un arch de punts, lo portal es de forma horisontal ó d' arch pla adornat ab un fris, que acaba ab duas caras toscament esculpturadas una á cada llindar. En lo interior res hi vegí que 'm cridés l' atensió, crech que la fábrica del temple será del setgle XIII al XV. (?)

Lo Sr. Rector 'm rebé molt be, encare que estava consternat, puig, feya dos dias que la iglesia había sigut robada, emportantse los lladres tots los objectes d' algún valor, á escepció del ostensori ó custodia que es d' argent, que 's salvá tal volta, perquè cregueren los lladres que era de metall platejat. Lo Senyor Rector 'm mostrá un tern notable tant per sa antiguetat, com per son merit artístich, compost de una casulla, una capa pluvial, y duas dalmáticas.

Prengui comiat, del amable párroco á las 7 y mitja del mati. Tot seguit 'ns posarem en marxa, baixant ab 2 minuts, á la riera de Canyamás, ó de Rupit que seguirem curs avall durant 3 minuts, que atravessarem luego en direcció Sud, pujant ab 15 minuts, á Can Mateu de las Burras que queda sota lo camí, de qual casa ab 7

minuts mes, baixarem á la riera de Rimblas, (riera que no porta aigua sino quan plou,) afluent de la de Dos-Rius, atravessarem la meteixa en direcció Sud pujant per un camí que passa per entre vinyas bastant rato, luego 's passa per bosch de pins y als 15 minuts de la riera trovarem Can Guitart, seguirem pujant durant 12 minuts, fins arribar al Collet de Lorita, llavors deixarem á ma dreta á pochos passos del camí, sentada en la carena, Can Xarrach, girarem á maesquerra en direcció al Est, quedant á la oposada lo camí de Mataró. (Magnífich panorama sobre Llavaneras, la costa de Llevant y plana de Mataró,) seguirem pujant suaument y als 6 minuts arribabam á un grandióscasal que trovarem tancat, d' aspecte antich, sense cap ordre arquitectónich, que es lo Santuari de la Mare de Deu de Lorita, de ell res puch dir, perque, res vegí y lo guía molt práctic de la encontrada, no 'm pogué dar altre noticia; sino que fa molt temps que está tancat y que no s' hi diu misa, ni en ell te lloch cap aplech y que 's suposa que fou un convent de Templaris; lo que si puch assegurar, que de Lorita qual altitud escassament arribará á 400 metres, tirant molt llarch; 'sgosa de un panorama encisador y dilatat de la costa de Llevant, vegent sota meteix á vol d' aucell, la important y alegre vila de Llavaneras. A las 8 y 45 minuts, altre vegada emprendiam la marxa seguint la meteixa direcció cap al Est, per un ample camí de carros pera desemboscar, pujant suaument sempre, per entre espes bosch de pins, vegent al Nort la vessant sud del Corredor; sota meteix del Turó de Montal, á las 9.50, deixabam lo camí carreter y tirant al dret en direcció Sud, sense camí ni curriol, per entre pins, bruchs, estepas, arbossos, y altres arbustos que 'ns cubrian, á las 10 menys 3 minuts, arribabam al aplech ó grupo de rocas que forman lo cono superior del Turó de Montal, punt culminant de la regió y digne rival de son vehí lo Corredor, puig no l' hi es inferior en altitud; calculant que com ell, no baixará de 600 metres per lo menys.

Lo panorama que 's contempla y s' admira, del cim

del Turó de Montal es tan encisador com dilatat, sens lo menor dubte, es lo mes esplendent sobre la costa de Llevant y molt superior al dels cims del Montnegre per lo que 's refereix á la costa; pera no esser difus diré: Que desde Cap de Creus fins á Garraf, s' oviran tots los accidents de la costa y totas las poblacions de la meteixa, desde Barcelona á Calella, com també totas las montanyas que banya lo Mediterraneo, desde Garraf y Monjuich, fins al Pení y Sant Pere de Roda ó de Sant Salvador.

A las 10 y mitja, deixabam lo Turó de Montal qual serra del meteix nom, 's junta ó s' uneix ab la del Corredor per Coll Sintet. La serra de Montal arrenca de Dos-Rius, segueix per la de Can Bruguera, per Lorita, per lo Turó de Montal, punt culminant, de hont baixa cap al Turó del Corral del Forn, luego al de D'anar á-mar, y d' allí per Arenys acaba en lo mar.

Del Turó de Montal retrogadarem al camí que havíam deixat en direcció Nort, baixant'hi ab 5 minuts; allí ferem un trago y á las 10.45, 'ns posarem en marxa en direcció al Nort-Est devallant á las 11 al Coll de Can Sintet, punt hont 's juntan las serras de Montal y del Corredor, aixis com á Collsacreu, lo Corredor s' uneix ab las de Montnegre, Orsavinyá y Roca Rossa.

De Coll Sintet qual altitut será de uns 450 metres aproximadament, pujarem per un camí en direcció Nort, que passa per entre Can Rupit á ma esquerra, y Can Jaume Alsina, Can Quel y Can Reixach á la dreta, 'ns enfilarem ab 15 minuts cap un espés bosch de pins, seguirem en direcció Nort, á las 11 y 20, deixabam á ma dreta un camí que baixa á Vallgorguina y Collsacreu, á las 11. 25, trovabam despres de haber girat á ma esquerra en direcció Nort Oest, La Pedra llarga, y de la Pedra llarga ó Menhir seguint per entre un espes bosch de pins la meteixa direcció, á las 11 y 50 minuts, descansabam, ja en la habitació del ermitá del Corredor (Vegis ma Escursió de Montnegre al Corredor de 25 Mars 1885. Bulleti n.º IX any 1887 plana 36)

No trovant provisions en dit Santuari, (alt. apr. 600

metres,) á las 12 y 30 minuts, despres d' haver refrescat ab aguardent, desferem lo camí fet, baixant ab 20 minuts, al Menhir ó Pedra llarga, luego deixarem lo camí de Coll Sintet á ma dreta y seguint en direcció Est, á las 12.55, deixabam á ma esquerra lo caminet que baixa á Vallgorguina y sempre seguint la direccio Est. per entre bosch durant 10 minuts, y altres tants per entre vinyas. rapidament devallarem á la Casa Nova de Pibernat, hont arrivabam á la 1 y 15 minuts, essent molt ben rebuts y obsequiats, per los amables massovers de la dita casa hont dinarem, ab appetit puig la jornada va esser llarga y un poquet pesada

A las 5, preniam comiat dels amables massovers de la casa nova de Pibernat, que está unida ab Collsacreu, per un camí que passant per la carena y per la plana del surro, ab trenta minuts porta al coll esmentat. Nosaltres en lloch de baixar á Collsacreu pera anar á Vallgorguina, baixarem per un caminet lo mes encisador que imaginarse 's pugui, que arrenca de derrera de la casa en direcció Nort, á las 5.10, trovarem duas casas; Can Saleras á sobre, y Can Burget á sota; seguirem curs avall lo curs de la frescal riera de Can Saleras, per entre la mes atapahida y esplendent vegetació, luego la riera de Can Saleras 's junta ab la de Can Vilar, seguint curs avall sempre de las duas rieras reunidas, per entre tan deliciosa vegetació, ab lo flayre de las flors, lo cant dels russinyols, y lo remor de la aigua, á las 5.25, atravessabam las altres duas copiosas rieras reunidas de Coll Samis y de Collsacreu, que ab las duas ja esmentadas, de Can Saleras y Can Vilar, y la de Riu sech; (que molta part de l' any esta seca,) que luego mes avall 's reuneix ab las quatre ja indicadas, las cinch juntas; forman la tant important riera de Vallgorguina, que es un dels majors afluent del Riu Tordera.

Com ja so dit, á las 5.25, per la palanca atravessabam las rieras reunidas, ja esmentadas; que passen sota meiteix tocant al poble de Vallgorguina, hont arrivabam; hostantjantnos en lo hostel de Joan Regás, lo millor del poble, relativament bastant confortable y que á excepció de Arenys y San Celoni, es lo milloret de la regió.

Un poquet fatigats de l' excursió, rapidament feta baix un sol abressador, sens un alé d' aire, 'ns quedarem á pernoctar á Can Joan Regás, pera descansar' hi comodament.

De Vallgorguina una magnífica carretera que es la de Arenys seguint lo curs de la riera fins á sa confluència ab lo Riu Tordera, per tan deliciosa vall ab l hora y mitja, porta á San Celoni.

Lo dia 4 de Maig, á las 5 del matí, acompanyats del guia Felix Saurí habitant á Breda y que vingué á trovarnos á Vallgorguina; sumament coneixedor de la regiò del Montnegre, deixabam lo hostal d' En Joan Regás prenent la carretera en direcció á Collsacreu ó sia al Sud, que seguirem amunt uns 5 minuts, fins passar lo pont de la riera de Can Gras del Pou ó de Coll Samis, llavors deixabam la carretera per un camí de carros en direcció Est, per la vorera esquerra de la esmentada riera, als 2 minuts, passabam per Can Planells, ab 8 mes, pujabam á Can Botil, ab altre tant, á Can Moreu, de hont ab 10 minuts, anarem á Can Joan Callons, (de Vallgorguina) y ab lo meteix temps, pujabam á Coll Samis, alt. apr. 420 metres, hont arrivabam á las 5.43, passant prop de la casa de Can Gras, seguirem lo camí de la carena en direcció Est pujant suaument, á las 5.55, arrivabam al vehinat ó caserío de Can Paraire, grupo format per 10 ú 12 casas, del terme de Sant Ysclé de Vellalta, á las 6 y 5 minuts, passabam per lo Collet y casa de Can Camps de Gratallops, també de Sant Ysclé, á las 6.15, devallabam al Sot de Can Pota, tenint sobre del camí á ma dreta, la casa del meteix nom, y á la oposada á sota; la casa de Can Callons, ab duas del terme de Olsinellas, pujant suaument á las 6.25, arrivabam al Collet de Coll Blanch, (Vegis ma excursió del 25 de Mars de 1885. «De montnegre al Corredor. Bulletí n° IX. any 1887 plana 36) á las 6.35 passabam per lo Collet dels Raplans, alt. apr. 600 metres, á las 6.55 per lo sot de las Aubagas, á las 7.5, passabam la riera del deliciós

Sot Gran, á las 7.20, girabam en direcció Est per lo Collet de Can Ginestá de Montnegre y á las 7.30, arrivabam á la gran casa Auladell vehina de la iglesia y rectoría de Montnegre. (alt apr. 510 metres.)

A las 8, preñiam comiat de mon obsequiós amich lo Senyor Auladell, baixant ab 5 minuts en direcció Est á la grandiosa casa de Can Presas de Montnegre en la esmentada casa prenguerem en direcció Sud-Est un camí de carros de desemboscar que puja suaument y que seguirem fins á son acabament, en lo Sot de Can Garrumbau, hont á las 8.25, en direcció Est prenguerem un deliciós camí de ferradura que es la continuació del de carros, que passa pujant suaument sempre per entre boscos de castanyers y avellaners; á las 8.45, arrivabam á la capelleta y rica font de Santa María, apagantnos la set ab sa fresca y cristallina aygua. A las 9.15, deixabam la deliciosa font y á las 9.25, passabam per Can Cona ó Quana, (de Orsavinyá,) á pochs passos de la casa, en lo Coll del meteix nom, deixarem lo camí que per lo pla de la carena passant per Can Benet Vives y Can Picas, ab 40 ú 45 minuts, porta á la iglesia de Orsavinyá. (Vegis Bulletins 65 y 66. Any VII planas 36-41. N.ºs 71 y 72. Any VII planas 186-188. N.ºs 84 y 85. Any VIII planas 187-190.)

Lo Coll de Can Cona ó Quana, te uns 600 metres aproximadament d' altitut, al girar en lo coll á la dreta pera baixar cap al mar; lo camí de matxos 's divideix; lo de ma esquerra baixa per la vessant Sud-Est, cap á Sant Pol y Calella, y per lo de la dreta, per la vessant Sud, 's baixa á Sant Ysclé, Canet, y Arenys de Munt.

Del Collet de Cona ó Quana per la vessant Sud-Est, ab 45 minuts, passant per Can Perelló, 's baixa á la ermita inhabitada de Sant Andreu, allí bifurca lo camí; lo de ma esquerra porta á Calella ab una hora y mitja, y lo de ma dreta ab poch mes de una hora á Sant Pol de Mar.

Del Coll esmentat, á las 9.30, empeníam la baixada per la vessant Sud, per entre boscos d' alsinas, bruchs y arbossos, á las 9.55, per un fatigós y pedregós camí, arrivabam á Can Alomar, (desde la dita casa millora molt lo accidentat camí), als 5 minuts 's trova la casa de Can Jan, lo camí segueix per entre boscos de pins y algunas vinyas, als 5 minuts mes, 's passa per Can *Xóna* ó *Chóna*, als 10 mes, per Can Sintu Sardá, ab 5 mes, á Can Escorxa, de hont ab lo meteix temps, baixarem á Can Vilaseca, sota de la casa á las 10.25, atravessarem dos torrents, en lo mateix lloch de sa confluencia; reunits ab dos torrents sota la esmentada casa. forman lo torrent de Can Vilaseca, passat lo esmentat torrent, de cristallina aigua, passarem per sota de *Can Cuca* seguint la vorera esquerra del torrent á las 10.35, passabam á la vorera dreta per una palanca de fusta, deixant á la oposada, lo camí que porta á Canet de Mar seguint la vessant del Sud-Est, 'ns enfilarem nosaltres per la vessant Sud, pujant per entre vinyas, al Collet de Can Gendre, passant per sobre de la casa del meteix nom á las 10.50 arrivabam al Collet esmentat, á las 10.55, al Plá den Bosch, hont trovarem á ma dreta lo camí que ve de Montnegre per Coll sas Bassas, la casa Nova y Can Parera, llavors girarem cap al Sud-Est, per lo esmentat camí ample y pla, luego ovirarem Sant Iscle de Vellalta, hont arrivabam á las 11 y 10 minuts, no poguent visitar la iglesia per esser tancada, 'ns deturarem á la plassa del alegre y pintoresch poble, pera refrescar las gorjas secas per la molta calor y la fatiga del camí, en lo Hostal de Can Batalló. Alt. apr. de 160 á 170 metres.

DE MONTNEGRE Á SANT ISCLE DE VELLALTA.

De la iglesia 's puja en direcció Sud, per sota la gran casa Auladell per un camí de ferradura, que passa per sobre de la font y las quintanas de la casa, y que s' enfila pujant rápidamente per entre atapahída boscuria ab

30 minuts al Coll de las Bassas, qual altitud serà de uns 680 metres aproximadament. Del Coll ab 15 minuts, 's baixa ràpidament à la Casa Nova, ab 40 mes, á Can Parrera, ab 20 minuts, al Pla den Bosch, de hont ab 15 's baixa al poble de Sant Iscle de Vellalta.

De Sant Iscle á Arenys de Munt per un camí carreter bastant regular s' hi va ab 1 hora.

DE SANT ISCLE DE VELLALTA Á VALLGORGUINA.

Del poble ab 5 minuts, 's va al vehinat ó caserío de Can Nan Solé, grupo format per 6 ú 8 casas, de hont ab 15 minuts, 's va á Can Domenech, als 10 mes, 's passa per Can Patirás, ab 5 altres per Can Oller, ab lo meteix temps, 's puja á Can Maresma, de hont ab 15 minuts, 's puja á Coll Samis, partió dels termes de Sant Iscle de Vellalta y Vallgorguina.

De Coll Samis qual altitud serà apr. de 420 metres, ab 10 minuts, 's baixa á Can Joan Callons, (de Vallgorguina), ab 8 mes, á Can Moreu, ab lo meteix temps, á Can Botil, ab altres 8 minuts á Can Planells, de hont ab 2 mes 's va á la carretera d' Arenys á Sant Celoni, se guintla avall en direcció Nort ab 5 minuts mes 's baixa á Vallgorguina alt. apr. de 220 á 240 metres.

A las 12, deixabam lo poble de Sant Iscle, baixant ab 3 minuts, á la riera den Catà que atravessarem per una palanca de fusta, pujarem sempre per terreno de vinyas en direcció Est, luego cap al Sud-Est, bastant ràpidament y á las 12.35, guanyabam lo Collet dels 4 camins, á ma dreta ó sia al Oest, deixarem lo camí d' Arenys de Mar, als pochos passos deixarem també á la dreta en direcció Sud, lo camí que baixa á Canet de Mar per lo sot y la vall del mateix nom, deixant lo esmentat camí girarem en direcció Est, per un alegre camí que passa per la carena de la serra, sempre per entre vinyas,

ovirant Canet á nostres peus al Sud, aixís com tota sa vall, lo alterós camí segueix la carena uns 10 minuts, ovirantse al Sud; la gran vall desde Arenys á Canet, al Oest; lo mar, al Nort y Nort Est, tota la cordillera ó serralada del Montnegre, y al Sud-Oest, la serralada que d' Arenys puja cap als Turons de Don-á-Mar, del Corral del forn y de Montal, fins al Corredor; á las 12.50, girabam seguín sempre lo meteix camí en direcció Sud, als 5 minuts més, hu feyan també cap al Est, luego al Sud, baixant á un sot, á la 1 y 10, arrivabam á la sorrenca riera que seguirem sempre avall, passant als 5 minuts, á ma dreta, per una torra ó castell d' estil gòtich restaurat, luego als 5 minuts mes á la oposada, per sota de un colégi y del magnífich temple gotich modern recentment acabat, de la Mare de Deu de la Misericordia y á la 1 y 30 minuts, 'ns deturabam al hostel de Can Anton hont 'ns quedarem á dinar.

A las 6 de la tarde deixabam Canet per la carretera reyal de Madrit á La Junquera y á las 6.45 minuts 'ns hostatjarem á la Fonda del Siglo, d' Arenys de Mar situat enfront de la estació. Lo dia 5 de Maig á las 6 y 30 minuts deixabam Arenys de Mar pujant á la tartana de Sant Celoni (2 surtidas per dia: 6 y $\frac{1}{4}$ mati y 2 y $\frac{1}{2}$ tarde, preu 6 rals). A las 7 la tartana arrivaba á Arenys de Munt, hont ferem cosa de $\frac{1}{4}$ d' hora de parada, seguint las costums patriarcals d' aquells temps, pera fer pa y trago; á las 7 y 15 minuts al estrem de la vila, prenguerem la carretera de Sant Celoni en lo meteix lloch de son origen; (D' Arenys de Munt al pont de Sant Celoni 18 kilometres y 1 mes fins á la vila.) A las 8 y 30 minuts guanyabam Collsacreu alt. apr. 400 metres y á las 9 arrivabam al hostel de Can Joan Regás, de Vallgorguina hont la tartana insiguint las catxasudas costums de la velluria, fá per lo menys $\frac{1}{2}$ hora de parada pera esmorsar, y luego segueix cap á Sant Celoni hont hi va ab 1 hora curta. De Vallgorguina á Sant Celoni de 7 á 8 kilometres. (De Sant Celoni surten també duas tartanas pera Arenys 6 y $\frac{1}{4}$ mati y 2 y $\frac{1}{2}$ tarde.)

Dinàrem molt bé en lo hostel de Can Joan Regás, y á

las 2 de la tarde, deixabam Vallgorguina per un camí de carros, que arrenca de la iglesia y que es lo camí de Olsinellas. Pujárem per dit camí en direcció Nort ab 4 minuts, á la casa de Can Bordas, ab 2 mes á Can Enrragullat ab 9 minuts mes pujarem al pla del turó del Puig, lo camí segueix voltejant lo turó durant 12 minuts fins al Collet de la Creu y gosant de un panorana molt encisador sobre Sant Celoni, valls y pla del Tordera. Del Collet de la Creu ab 8 minuts baixarem á la petita iglesia parroquial de Olsinella, que no pogui visitar per trovarla tancada. Te un curt y rebingut campanar molt baix sobre la porta; mirada per fora 'm paregué que deu esser románica d' origen.

A las 2.40 minuts, deixabam la iglesia en direcció Nort, á las 2.41, passabam per sota la grandiosa casa Valls, la mes gran y de major importancia de tota la regió que pertany á D. Ramon de Valls y de Barnola de Barcelona, seguint sempre per un bon camí de carros á las 3 y 5, passabam per Can Alsina, á las 3 y 30, sempre per un deliciós camí, per Can Garrell ó sia la casa Draper de hont ab 8 minuts, baixarem al Molí de paper, passant lo riu Tordera per la palanca de fusta, de hont ab 7 minuts, pujárem á l' estació de Sant Celoni, arribant-hi á las 3.45, y á las 4 ó á las 3.32, (hora oficial) marxabam ab lo tren correu n.º 26, cap á Breda.

ARTHUR OSONA.

20 Maig 1885

SECCIÓ HISTÓRICA

CASTELL DE LA ROCA DEL VALLÉS.

(Continuació).

La darrera concessió que intenta atorgar á Ramón de Torrelles lo rey Martí I, fou en 1410, poch avans de morir. A causa dels molts y valiosos serveys per Ramón prestats, li conferia la absolució y donació dels drets que 'ls passats Reys d' Arago tingueren á La Roca, concedintli lo Castell á lliure y franch alou, y exonerantlo de qualsevol vassallatje ú homenatje. Estesa la escriptura lo mateix día 31 de Maig de 1410 en que lo Rey d' Aragó finà en la cambra de la Abadessa del Convent de Valldonçella, los fets esdevinguts á Catalunya ab motiu de la successió á la Corona imposibilitaren la concessió de la gracia (a).

A 6 de Desembre de 1410, lo Compte d' Urgell Jaume 'l Desgraciat, ven la vila, jurisdicció y rendas de Caldas de Montbuy á Na Elionor, muller de Ramón de Torrelles. Tal vegada aleshoras estaria presoner ó absent Ramón, segons tenim avansat en los datos històrichs presos de Feliu de la Peña. Exa venda motivá mes avant un procés fallat á 8 de Janer de 1445, quan los homes de Caldas s' havían redimit á Torrelles. Lo fallo condemná á Martí Benet de Torrelles á revendre la vila al Rey y entregarli los deu mil florins rebuts de sos homes. En lo procés se diu com lo compte Jaume 'l *Desgraciat*, hauria igualment venut la vila de Granollers al propi Ramón de Torrelles (b).

(a) *Gratiarum XI Alfonsi IV*, Registre 2595, foli 189 (Arx. Ar.)

(b) *Liber Patrimonii Regi*, volum II, foli 316 (» »)

1418—1463—MARTÍ BENET DE TORRELLES SENYOR DE
LA ROCA.

Molt especial es la manera d' apareixer en la documentació, Senyor de la Roca, Martí Benet de Torrelles. Vivia encara son pare Ramón, en 1418, quan aquest, declarantse llegítim administrador dels bens de son fill, regoneix esser feudatari del Rey pel castell de La Roca devent prestarli, com á tribut anyal, un parell de galls dindis (*pavonum*) en lo dia de Nadal, ó en lloch d' ells son equivalent de 36 sous. En lo mateix acte. realisat á 26 de Novembre, despres de prestarli l' homenatge per son fill. reb del Soberá la investidura. Axó fá creure fundadament, que desde esta data comensá á esser Senyor de La Roca Martí Benet de Torrelles, aleshores menor de dies.

A 8 de Decembre del propi any, la mare de Martí Benet, Na Elionor, presta igualment homenatge al Rey y ab la investidura rebé la jurisdicció civil en lo terme del castell de La Roca (c).

En aquest temps Francisco Vendrell, batlle de La Roca pels Torrelles, pregoná en lo terme que ningú gosás obeir á Bernat de Codolet, batlle Reyal de La Roca, en la jurisdicció civil ó en altre pertanyent al Senyor util, bando publicat per manament del Vicari de Barcelona. Mes lo Batlle General haguda nova del pregó, ordená fós revocat á 18 de Janer de 1419, per considerarlo atentatori al Rey y á sa jurisdicció en aquell terme

Martí Benet de Torrelles. á igual que son Pare, fou militar y cambrer (*camerarii*) del Rey d' Aragó. Molt jove encara, pren part activa en la guerra contra Castella, merexent del Monarca la assenyalada deferencia d' elogiar son valor y esforç, com se pot veures ab las següents paraulas d' un document firmat per Anfós IV en data de 2 de Janer de 1430. Es aquest la ratificació, confirmació y aprobació. de la carta feta y no firmada, pel Rey Martí

(a) *Liber Patrimonii Regi*, volum V, foli 1244. (Arx. Ar.)

en 1410, en que se absolia als Torrelles de tots los drets Reyals en lo castell de La Roca.

Nos itaque premisiis vestris supplicationibus intuitu serviciiorem pregrandium per dictum vestri genitorem prefato Domino Regi Martino assidue et laudabiliter prestitorum queque nulla possunt vetustate deleri favorabiliter inclinati considerato promaxime vestro adolescentie laudabili initio quo vos juventutis illecebris et deliciis expulsis armorum sudores non minimos vultu ac animo impavidis et interritis pro nostri servicio viriliter assumpsistis a vestrorumque predecessorum animositate et audacia non devians sed potius laudis preconium accumulans et acrescens in congregacione gentium armorum quam pro defensione regnorum et terrarum nostrarum a Rege Castelle ejusque gentibus contra nos guerrificare nitentibus et seu in congressibus cum eisdem gentibus habitis ut fidedigno informamur testimonio egregie debellastis ob que ad majoris retribucionis gratiam vobis suo casu fiendam nec immerito incitatur (a).

En 1421 Martí Benet era encara menor de dies, per quant sa mare Elionor, viuda ja de Ramón de Torrelles, se presenta com a tutriu de son fill (b).

Del 1424 son unas petitas questions entre Martí Benet y lo Rey per cause de negarse á satisfacer lo cens d' un parell de capons anyals, sens dupte per creure'sen relevat per la concessió del rey Martí, que havem dit no fou firmada. Es cert que 'l Batlle General embargá (de nom al menys) las rendas y drets del castell de La Roca, mes recorrent al Rey Anfós, no podien tenir, aytals questions, solució mes honrosa per Martí Benet, tota vegada que acaban ab la ratificació, en 1430, de tot lo que hauria concedit lo rey Martí á no sobrevenirli la mort.

En 1433 lo Soberá li atorga privilegi d' imposar sisas y com á paga dels drets de la concessió ingressaren en la tresoreria reyala 3 unsas 15 tarins (*tarini*). Y lo 19 de Març de 1457, lo infant Joan, lloctinent general de son

(a) *Diversorum V Alfonsi IV* Registre 2613, foli 131 (Arx. Ar.)

(b) *Speculum Deccanatus Vallensis*, foli 491 (Arx. de la Catedral de Barcelona).

germà Anfós IV, li exten la facultat d' imposar sisas per vint anys mes, entregant Torrelles en paga del privilegi, cent florins d' or (a).

En 1462 Martí Benet hostatjà en son Castell á la Reina d' Aragó, lo divendres 12 de Març, la qual havia partit de Barcelona lo dia precedent per causa de sos disseniments ab las autoritats locals, fent la via de Gerona. Axí ho conta lo Dietari de la Generalitat, lo qual á mes refereix que en lo propi dia y dins del referit castell, Frá Pere Joan Ça-Plana comenador de la Guarda y Bernat Joan Ça-Pila, li presentaren *per part dels deputats e consell una suplicació per lo fet de les remences.*

Los sucesos que 's desenrotllaren á Catalunya durant la guerra que per espay de deu anys sostingué contra Joan II, nos obliga á destinar capítul apart pera historiar en ell tot lo que nos ha pervingut referent á La Roca y sos Senyors durant lo mateix.

1462.-1472. LO CASTELL Y SOS SENYORS EN LAS GUERRAS DE JOAN II.

Consequencia de la entrada de Joan II á Catalunya per las parts de Balaguer, contra la estipulació feta ab lo Principat, fou que los diputats del General s'aparellessin á la lluyta, que era já inevitable. En data de nou de Juny escriuhen á molts Senyors de la terra, entre los quals hi ve enumerat lo de La Roca, pregant *molt afectuosamente estreta que vista la present sens alguna dilacio vos vingau aci ab tots vostres rocins o armes o si per algun legitim empaix vos bonament no podieu partir de continent sens altre dilacio o excusa nos envieu los dits rocins en manera que dema per tot lo dia sian aci.*

En lo Juliol vinent, organísat y format lo somatent de Barcelona que devia comanar Joan de Marimon, constá de 950 homes, en los que n' hi prestá un contingent de

(a) *Liber Patrimonii Regi* vol. V, foli 1244. (Arx. Ar.)

(b) *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* vol. 20, pag. 112.

set los dos termes junts de La Roca y Bell-lloch, tramenthi lo mateix nombre Mont-tornes y Vall-romanas. quatre homens enviá Llinars, deu Argentona y Vilaçar y vint y quatre los tres termes junts de Mataró Cabrera y Orrius (a).

Mientras lo Comte de Pallars tenia assitiats dins Gerona á la Reina Joana y á son fill lo Princep Ferrán, las tropas del Rey de Fransa que acudexen en son secors, forsan lo pas dels Pirineus y en nombre de sis mil homes entraren en aquella Ciutat, obligant á retirarse á la host de Barcelona. Axí ho comunica son capitá, lo Comte Huch Roger, á las autoritats de la Capital, ab data de 23 de Juliol, manifestant se dirigeix en retirada vers Hostalrich hont creu lo combatiarán los francesos. Y com la Reina, ab sas tropas y las aliadas, tenia intent d'atravessar lo Vallés, lo Compte de Pallars encomana que Llinars, lo castell de La Rocá y alguns altres, sien aprovisionats de vituallas y demás necessari pera llur defesa y conservació. (b)

Lo 28 de Juliol davant lo avanç de las tropas aliadas y mentras se reforsava la guarnició d' Hostalrich y altres fortalesas, los diputats provehexen respecte nostre Castell del modo que ve manifestat en la següent carta. (c)

Als honorables los prohombres de la vila e terme del castell de La Rocha.

Prohombres. Ates que los enemichs francesos son entrats en Cathalunya e corren e damnifican los poblats en lo Principat specialment aquells lochs qui nos poden tenir ni defendre, dels quals es aqueix vostre, per ço vos dehim o manam que sots pena de cent lliures en les quals cascu que contrafara sia encorregut, vista la present, vos reculliau en lo castell de aqueixa vila, es a saber les persones viures e bens, a fi que los enemichs

(a) *Cartas Comunas Originales* 1462-nombres 135 y 174 (Arx. Mun. de Barcelona.)

(b) Colección de documentos del Archivo general de la Corona de Aragón, vol. 22, pág. 92

(c) Colección de documentos del Archivo general de la Corona de Aragón, vol. 22, pág. 165.

si hi venien no sen puguen alegrar, ne vosaltres esser damnejats. E guardau vos noy metau dilacio e scusa, car ultra la dita pena hi provehiriem degudament per utilitat del Principat. Data en Barchinona a XXVIII de juliol del any MCCCCLXII.—Los deputats del General e lur consell representants lo Principat de Catalunya.

En lo mes de Setembre la reina Joana y lo Comte de Foix, ab un exercit de vuyt mil homes, francesos y gascons la major part, havent dexat á Gerona, se 'n entran pel Vallés, apoderantse de totas sas vilas, dels castells de La Roca y de Montcada, y aparexent lo dimecres dia 8, davant de Barcelona, y assitiant á la Capital Catalana. Ab ells s' hi ajuntá lo rey Joan ab la host que comanava. No durá molt lo siti, puig que 'l 3 d' Octubre partiren totas las tropas per Montcada vers Vilafranca.

Fora ja los enemichs de las portas de Barcelona, lo Llochtinent que Enrich IV de Castella, proclamat Soberá pels catalans contraris á Joan II, tenia á Catalunya, qui era lo Prior de Sant Joan Fr. Joan de Beamunt, junt ab los concellers y diputats, procuran recobrar tot lo perdut en lo mes de Setembre, comensant pel castell de Montcada, propietat de la ciutat de Barcelona. Aquesta prepará una forta host. Comanada per los dos concellers Esteve Mir y Pere Juliá hi posa estret siti apoderantse d' ell lo 28 de Desembre, segons se llegeix en lo darrer apartat de la carta que Beamunt escriu, lo 29, á Pere Berenguer Lort, ab exos termes: *Yr hauerem a nostres mans lo Castell de Moncada lo qual sobrats per armes: los qui dins eren se son retuts a discreció sols les persones salves. E de continent serem sobre La Rocha.* (a)

Tal com deya esta carta succehi: armat un somatent de pagesos y ciutadans, Beamunt nombrá per Capità de l' exercit encarregat d' apoderarse del Castell, á Pe-

(a) Aquesta, axís com lo nombrament del capitá Bell-lloch y las cartas que seguirán, dels dias 5, 9, y 16 de Janer, 6, y 27 de Febrer, 12, 17, 20 y 23 d' Abril, venen continuadas en lo *Diversorum 3 Locutenentis Enrici Regis Castellæ Joan de Beamunt*, Registre 6 Intruso (Arx. Ar.)

re de Bell-lloch, donzell, en 2 de Janer de 1463, tenint á sas ordres los donzells Pere Torrelles y Roger de Rosanés y En Gabriel Ortigues ciutadá de Barcelona.

Dins de la Roca s' hi havian fet forts los tres fills de Galcerán Oliver tresorer de Joan II, y ab ells Benet Çamet escrivá racional de la Ciutat, ab alguns homes dels mes adictes al Rey de Navarra, trovantshi també, segurament en calitat de presoner, lo Senyor del Castell, Martí Benet de Torrelles, la familia del qui, y segurament ell també, figurà entre las mes adictas á la causa de la terra.

Lo 5 de Janer Beamunt tramet al Capitá Bell-lloch la seguent carta, depenjanrne d' ella que lo exercit sitiador no disposava mes que de una bombardada.

Amat e feel etc. Oit per mossen torrelles en quins termens sta lo siti de aqueix Castell, nos plau la diligencia en aquell per vos usada. E per quant la cosa haia son degut effecte volem e ordenam que apres la bombardada haura tirat e dada alguna terror als qui dins son, vos façau fer una crida continent en effecte: Com nos per usar humanament vers los qui dins son e no principals som contents e dam permissio e licencia que totes e qualsevol persones de qualsevol conditio que sien dins lo Castell si volran exir dins terme de dos dies apres la crida següents continuament sens armes e Cavalls simplament ab lo que ab si portaran llur propi sien saus e segurs. Exceptats en Galceran oliver Loys oliver e Franci oliver en Çamet mercader Nexada home de mar e Navellaneda e en Vives de Mallorca los quals set volem esser presoners e de bona guerra adquirits al Sor Rey e a sa merce. E si no volran dins los dits dos dies exir que sien fets de la condicio en la pena dels Set dessus nomenats. Per tant feta la dita crida executau e feu lo que cove. E si en terme de aquells dos dies passats los qui dins son no acceptant la permissio feta de gracia restaran ells e los altres no sien acceptats en altra forma que a sola voluntat mera nostra per part del Sor Rey havent aquells tots adjudicats per nostres presoners per part del dit S.^{or}

Lo home empero qui es exit trameteu aci pres e ben guardat perque de ell se dispongua en forma deguda. Dada en Barchinona á V. del mes de Gener del Any Mil Quatrecentos Sexanta tres.

Fray Johan d. B.

Ignoram que succehiria entre los sitiadors del Castell y son Capitá: mes lo fet es que Beamunt se veu obligat á intervenirhi per causa de volguer dexar lo camp molts individus del somatent. A fi d' evitarho van endreçadas las provisións següents del Llochtinent d' Enrich IV.

Lo Rey etc.

Capita: reebuda havem vostra letra e vist lo contingut en aquella havem proveit segons veureu per nostres letres patents als homens del sacramental dreçades. Presentau les los e manau los fer lo dever car del contrari sil fan portaran pena deguda. Vos empero feu lo que de vos se spera. Dada en Barchinona á VIII de Janer del Any MCCCCLXIII.

Fray Johan d. B.

Don Enrich Rey de Castella, etc.

Don Johan de Beamunt etc. Als feels de la Ma^{tat} del Sor Rey los Capitans del sacramental e del sometent de les gents que stan en lo siti contra lo Castell de la Roca e qualsevol gents que alli son Salut reyal é gracia. Com haïam sentit vosaltres murmurau mostrand haver molesta la dilacio e significant vos voldrieu partir e dexar aqueix siti vos significam que tal cosa a nos sera molesta e a vosaltres succeïra en pena. Pertant vos exortam pregam et per part del Sr. Rey vos manam que stigau segurs en aqueix siti e façau lo dever e stigau a tota obediencia den Pere de belloch Capita per nos aquí statuit guardantvos de fer lo contrari si la ira e indignatio del Sor. Rey squivar desijau é penes a nostre arbitre reservades no voleu encorrer a les quals nous fallira executio prompta. Per ço manam les presents esser spaxades e a vosaltres dirigides. Dades

en Barchinona a VIII de Janer del Any Mil CCCCLX tres.

Fray Johan d. B.

Despres d' aquexa provisió, y per satisfacció dels qui estavan en lo siti, com diu lo mateix Beamunt, ne dicta altre encaminada á mantenir la disciplina entre los sitiadors, alentantlos ab la esperança del botí que dins podrán trovar. Ab poch agrado hi estarian los sometents ates lo tenor d' estes seguides disposicions.

Lo Rey etc.

Capita: per satisfactio dels qui en aqueix siti stan e encara per la punicio de la porfidia e obstinada malicia dels qui son dins e perque a altres sie exemple volem e es nostre intencio e axius manam ab veu de crida o façau publicar que expugnantse lo Castell de la Roca e entrant se per força tots los bens que dins se trobaran exceptat la fusta sien e haien los qui en lo dit siti son e dins lo dit Castell per força entraran de bona guerra. E encara los homens qui en defensio del dit Castell e inimichs son exceptats los Set qui en dies passats en nostres letres voliem esser a merce del Sor. Rey com aquells vullam sien presoners del dit Sor. e a disposició nostra en tal cas dels altres se faça a disposició dels vencedors e de aquesta roba e presoners dats de bona guerra sia á dispositio vostra si volreu que vingue a boti o sie dada a sacomano: tot sia a discrecio vostra remes. Dada en Barchinona a XVI del mes de Janer del Any Mil CCCCLXIII.

Fray Johan d. B.

Lo donzell Pere de Bell-lloch fou elet diputat de la Generalitat de Catalunya lo 31 de Janer, pera cubrir la vacant del diputat rebel Ça-Portella, qui fugí fortivoltment de Barcelona lo 7 de Janer. Consequencia d' aquest nomenclament fou que dexant la capitania del exercit sitiador, passás á ocupar son lloch Bernat de Guimerá Veguer de Barcelona. Axí vehem dirigirse á ell Beamunt

en sa carta del 6 de Febrer, al accedir á un parlament que 'ls germans Oliver havien sollicitat haver ab mossen Vicents de Barcelona.

Lo Rey etc.

Veguer: aqui es un gentil home que dien vicents fill de mossen jaume vicents al qual segons som informats los olivers que stan en aqueix Castell de la Roca volrien comunicar sa voluntat sils fos permes la qual cosa per benefici del negoci nos volem permetre en aquesta manera: empero que per lo dit vicents los sia dit e declarat que si ells se volran retre a nostra merce e darse a discrecio nostra deuen pensar seran altrament tractats e ab altra clemencia que sils entravan en força de armes lo que no pot fallir miiançant deu ells volentse tenir e sperau lo derrer diner. Axi si a fer ho han spacheu prest car deu no dexa tots temps star en un esser la voluntat dels homens. Dada en Barchinona a VI de febrer del Any Mil CCCCLXIII.

Fray Johan d. B.

Post datam: vos avisam que lo dit vicents no vaja al parlament a motiu de vosaltre ni dell mas solament request e demanat per los dits olivers e no en altra manera e quins vol sia la pratica nos cloa res fins haiau nos consultat e haiau de nos resposta del que sera nostra voluntat. Datum ut supra.

Francesch Carreras y Candi.

DE LA EPOCA EN QUE 'LS CATALANS PERDEREN
Á ATHENAS.

Un dels fets menys coneguts en la historia de la Grecia mitj-eval, es lo de la fetxa certa en que 'ls Catalans foren expulsats de Athenas pels florentins. De mes á mes los pochos historiadors que parlan dels sucesos que precehiren á aquesta expulsió, están molts obscurs quan no plens de erros de gran importancia. Y no 's crega que sigan historiadors de poca importancia los á qui nos referim, sino de anomenada tan ben fundada com la que tenen un Zurita, un Carles Hopf, ó un Ferdinandus Gregorovius. Nosaltres no creyém esclarir del tot en aquest article la veritat, pero si pensam dir la darrera paraula en quan se referesca á las investigacions que 's pugan fer en nostre arxiu. Tal vegada lo descobriment de nous documents en los de Italia vindrá demá á fixar y ampliar los datos que avuy trayém á llum per primera vegada; mes repetim, ara per ara, la investigació histórica no 'ns dona mes esclarexements.

Fundat lo infatigable investigador alemany Carles Hopf,—qui dedicá á la historia de la Grecia de la Edat Mitja sa existencia sencera—,(1) en un document del Arxiu de Venecia de 7 de Juliol de 1385 (2), en el que Nerio ó Rayner Acciajoli pren los títols del Senyor de Corinto y del Ducat (le *duceaume*, en grech δουκιαιμον), creu que 'ls soldats del afortunat banquer florentí entraren

(1) *Griechenland im Mittelalter* etc. T. VI y VII Leipzig. 1870.

(2) Misti. XXXIX fol. 219, in op. cit. T. VII p. 26.

lliurement en la part baixa de la ciutat d' Athenas en la primavera del mateix any 1385. Lo famós Gregorovius en sa darrera magnífica obra sobre Athenas (1), en que tant se aprofità de nostras investigacions en lo arxiu reyal de aquesta ciutat, per falta de nous datos, adopta també la opinió de Hopf. Y com Zurita res diu sobre la presa de la capital grega, ni de la seva Acrópolis, la autoritat de 'n Hopf y Gregorovius ha fet pendre lloch de veritat històrica, al fet de que Rayner entrà en Athenas en 1385, y de que la Acrópolis defensada per Pere de Pau, perllongà sa resistencia fins á 1387, suposant lo darrer autor que no per axó se interromperen las relacions entre la Acrópolis y lo rey d' Aragó, cosa altament inverosimil donada la distancia de aquella fortaresa al Pireo. «Dit castell, diu referintse á la embaxada de Rodonelles de que parlarém mes avant, apesar de son setje per las tropas de Nerio ó Rayner estava en situació de comunicarse ab Espanya (2).» Sentat axó, en Grégorovius s' estranya de que en la carta que 'n 17 de Juliol de 1385 escrigué D. Pere IV als qüefes de las bandes navarras en la Morea, designés únicament com enemichs als Grechs y als Turchs, y que ni un mot dignés de 'n Nerio; y mes admirable troba encara que tampoch tingués noticia del fet de la presa d' Athenas per aquell rey un any mes tart, es á dir, en 17 de Agost de 1386, época en que anunciava als Navarros que en la vinent primavera enviaría á Grecia á Bernat de Cornellá (3). Y afegeix després en una nota (4); «si sembla enigmátich lo silenci de D. Pere, mes ridícul es l' orgull nacional de 'n Zurita que no diu una sola paraula, primer, de la conquesta de la ciutat, y després de la de la Acrópolis». Quan lo ja difunt Gregorovius escrigué axó no's va recordar de que la historia de la Grecia mitj-aval

(1) *Geschichte des Stadt Athen im Mittelalter*. Dos vol.—Stuttgart. 1889.—T. II, 211.

(2) *Ibid.* II. 213.

(3) Vid. las dugas cartas en la nostra obra *Los Navarros en Grecia y el ducado de Atenas en la época de su invasión*. p. 260. Doc. num. XL y XLI.

(4) *Ibid.* II. p. 212.

no 's troba sols sencera en lo arxiu de Barcelona, ni en los de Palerm, Venecia, Nápoli ó Florencia, ni en los llibres dels historiadors grechs, ni menys en los cronistas occidentals de aquella época. La investigació moderna ha comparat totas aquexas fonts y ne ha tret l' aygua clara. Mes en Zurita que no podia treballar sino ab los materials que á casa seva tenia, prou va fer y molt mes que molts historiadors moderns, ab lo que tingué á la vista, y 'n va traure mes partit del que era d' esperar. En nostre Arxiu de Barcelona no 's troba cap document que anuncie la cayguda de Athenas y de la Acrópolis. Aquest fet desorganisé, com es de suposar, lo poder catalá allí establert, y res de particular té que no 's cambiassen llavors comunicacions entre las cancellerias de Athenas y de Barcelona. Lo unich indici ó testimoni histórich es la falta de documents y la vinguda á las parts de Aragó, del Arcabisbe catalá de Athenas.

Mentres trobém en nostre Arxiu documents referents al Ducat, es prova de que aquest continuava baix la dependencia d' Aragó, y per axó podém demostrar avuy, gracias als curiosos descubriments que ferem lo Juliol del any passat, que Athenas era encara catalana no sols lo any 1385, sino los dos següents, y que la cayguda de la ciutat y de la Acropolis se realisaria probablement los darrers mesos del any 1387 y casi be simultaneament. Lo document, que, per dirho axí, tanca de cop y destrueix las conjecturas de 'n Hopf y Gregorovius, es lo del fol. 79 del Reg. 1923, lo qual per sa importancia y per ser lo darrer acte de homenatge fet per Athenas á la Corona de Aragó, publiquem á continuació de aquestas observacions. Segons aquest document lo dia 4 de Novembre de 1386 se feu en Athenas una escriptura pública á favor de 'n Guerau de Rodonelles, que ja havia desempenyat altres vegadas aquesta comissió, com procurador y enviat per Mossen Pere de Pau, governador de Athenas, prop de lo rey de Aragó, pera cumplir *quidquid excellentia Regia duceretur ordinandum*. Aquest instrument de poders fou fet per lo grech Nicolau Macri notari públich en los ducats de Athenas y de Neopatria y *en tota la ju-*

risdicció del senyor Rey en las parts de Romania, lo mateix qui, junt ab lo famós Demetri Rendi, havia de figurar mes tart, si be no tant com ell, sots lo govern del usurpador florentí Nerio Acciajoli (1).

Demostrat ab aquesta proba tan fefaent lo error dels dos eminents historiadors alemanys, assatjarem en aquest lloch una descarnada relació cronològica dels principals sucesos relacionats ab la historia del ducat catalá de Athenas en los dos darrers anys de sa existencia, destruint de pas algun que altre fet equivocat en Zurita y reproduit baix la fé de sa autoritat per los citats autors estrangers.

En lo Febrer de 1386 trobam á Nerio Acciajoli, no en guerra ab los Catalans, ni en possessió de Athenas, com s' havia cregut fins ara, sino combatent als Turchs, als que junt ab lo Batlle del Negropont causava una sensible derrota, per lo que la senyoria de Venecia lo felicitá expresivament (2). Per la primavera d' aquest mateix any retornava Ramón de Vilanova de son govern de Athenas, que desempenyava en nom del Vescompte de Rocaberti, per haver lo Rey Pere remogut á aquest de son carrech á consecuencia de sa conducta observada en las diferencias hagudas entre ell y son fill l' infant D. Joan (3). Ramón de Vilanova dexá

(1) Gregorov. op, cit. II. p. 227 y 242. La primera vegada que apareix son nom es sis anys després en un document fetxat en la capella del palau de Athenas lo 29 Desembre de 1391.

(2) *Memorandum victoriam obtentam per..... dominum Raynerium contra Turcos vestro etiam auxilio mediante.* Misti XL. fóleo 17. Febr. 1386. Gregorov. II. p. 213. Lo Senat consentia també en la demanda de Nerio de entregarli una galera pera perseguir als piratas turchs. Lo 10 de Agost de 1386 la galera no estava encara equipada. Tal vegada d' aquesta galera se servi pera atacar després als Catalans. Observis que en aquest document sols se li diu *dominum Raynerium*, y no senyor del Ducat.

(3) Arch. Cor. Arag. Reg. 1372. fól. 104 y 132.—Vid. com en Zurita explica aquest fet. *Anales.* t. II. c. 38. p. 386: «Mas como el Vizconde se vino á Cataluña, y en la diferencia que el infante don Juan tuvo con el Rey su padre fué de los principales que siguieron al Infante, el Rey le removió de aquel cargo y le mandó que alzase el homenaje y Juramento que Ramón de Vilanova le había hecho por las Ciudades y Castillos de los ducados de Athenas y Neopatria, y rehusándolo el Vizconde de hacer, hasta que el Rey le pagase 5000 florines, de 13000 que había gastado en la jornada, Ramón de Vilanova se vino á Cataluña, dejando encomendado lo de la guerra á Roger de Lauria y Antonio de Lauria su hermano, etc., etc.

encomanat lo govern dels ducats á Mossen Pere de Pau, (1) sens que hajam trobat cap document en que 's mostri lo que diu Zurita, es á saber, que D. Ramón se 'n vingué á Catalunya encarregant lo de la guerra á Roger de Lauria y Anton de Lauria germá seu,—dels qui feya molta confiança, per ser dos cavallers principals y de gran valor, nets del almirall Roger de Lauria—, y la governació de Neopatria, á Andreu Çavall, Capitá de la ciutat (2).

Lo 26 de Juliol de 1386, escribía lo rey Pere IV una llarga carta á Pere de Pau parlantli de la remoció del Vescompte de Rochaberti y notificantli lo nombrament de governador general dels ducats de Athenas y Neopatria, en favor de Bernat de Cornellá. (3) En altra carta de 17 de Agost del mateix any, tot repetintli la nova de haber fet á aquest, vicari y oficial dels seus ducats de Athenas y Neopatria, li deya que pensava enviarlo á ells dins breus dies «ab tal esforç de gent darmes axí de cavall com de peu que Deu volent defendrán be los lochs dels dits nostres ducams et encara *recobrarán tots aquells quis pertanyen á nos.*» (4) Li encarregava ademés que axí que fos allí en Bernat de Cornellá, li entregás lo castell y ciutat de *Cetines* ó Athenas. Lo mateix dia feya á saber lo nombrament del nou vicari als prohomens y universitat de *Cetines* y als seus feels los Capitá, Castellá, Prohomens, Sindichs y Consell franchs y grechs de Neopatria ó de la *Patria*, com la anomenavan los Catalans, excusantse de que per alguns arduus fets y sobre tot per las Corts generals recentment celebradas, no hagués pogut trametre vicari ab gent d' armes per regir y defendre sas possessions de Grecia, y recobrar las perdudas, y anunciantlos que per

(1) Ibid. R. 1262. f. 5.

(2) Zurita. *Anales*. t. II. c. XXXVIII. lib. X. p. 386 y 387.—En cambi lo document á que nos referim diu clarament. «Y per consegüent vullam que al dit bernat (de Cornella) sian liurats los castell et Ciutat de Cetines e les altres ciutats castells e lochs dels dits ducams los quals vos tenits per comanda del vescomte de Rochaberti quels te per nos, e aquells, ara que sots vengut dels dits ducams, havets comanats segons havem entés á mossen pere de pau.» Aquesta carta porta la fetxa de 26 de Juny de 1386.

(3) Reg. 1559, fol. 13 á 15.

(4) Arch. Cor. Arag. R. 1372, fól. 164.

de prompte donassen plenera fé y creença á tot ço que 'ls digués son enviat Guillém de Cornellà, germá, sens dupte, del vicari Bernat, que de present els trametía.

(1) Es de notar en aquest ofici reyal que per primera vegada se faça menció dels súbdits grechs de Neopatria, com formant part del Consell ó universitat de dita ciutat, lo cual prova que la població grega en aquestos darrers días de la dominació catalana, prevalentse de sa decadencia y del desorde general del pais, anava recobrant paulatinament sos drets, y preparant la preponderancia del element indígena, durant lo govern dels próxims duchs florentins.

Igual notificació del nombrament de 'n Cornellà feya lo Rey d' Aragó, lo citat dia 17 de Agost, als governants dels estats ó forças vehins ab los quals vivía en pau y armonia, convé á saber, al senyor d' Argos y Nauplia (*Argens y Nápolis*), micer Cornar, (2) que no era altre que Pietro Cornaro, casat llavors ab María d' Enghien, promesa en 1371 al catalá Joan de Lluria (3); á micer Marquesa senyor de Neapacton (*Neopaton*), l' actual Lepanto (4); al reverent arcabisbe de Patras (*Patraix*) en la Morea (5), que se esqueya llavors serho, Pau Foscarí (1373-1392) (6); á Bordo de San Superano (*lo bort de sant Sabriá*), capitá de la Companyía navarra en la Morea, y á Maiotto de Cocarells (*Maiot de Cocurell*), batlle de aquest pais. (7) Al dia següent dirigía las metexas excusas é iguals promesas y notificacions á la Comptesa de Salona, Elena Cantacuzeno, viuda del qui fou vicari general dels ducats y un dels mes probats leals y defenedors de la Casa d' Aragó, D. Lluís Frederich (8.)

Fins al 18 d' Agost de 1386, y no com creuen Hopf y Gregorovius en 1385, no expedia lo rey en Barcelona

(1) Reg. 1372, fól. 163.

(2) Reg. 1372, fól. 165 v.

(3) Charles Hopf. *Chroniques grego-romanes*. Berlin. 1873. p. 474. Tables.

(4) Reg. 1372, fól. 165 v.

(5) Ibidem.

(6) Hopf. *Chroniques*, ibid.

(7) Reg. 1372, fól. 163.

(8) Reg. 1372, fól. 162 v.

lo nomenbrament de 'n Bernat de Cornellá tan anunciat (1), ab las matexas facultats y atribucions que 's concediren á son antecesor en tant important carrech, lo vescompte de Rocaberti; y prop de tres mesos després, lo 4 de Novembre, feya en Athenas mossen Pere de Paula carta de procuració,—que no he tingut la sort de trobar en nostre arxiu, axi com m' esdevingué ab los capítols famosos de Athenas y Salona,—redactada y closa per Nicolau Macri, notari grech, dels qui sempre se serviren los Catalans durant la seva governació de Athenas.

Lo día 5 de Janer de 1387, y mentres tal vegada estava en camí lo procurador dels Catalans Guerau de Rodonella, que altres vegadas havia fet lo mateix viatge, llensava son darrer sospir en freda soledat en son palau de Barcelona, lo Rey Pere IV, que en tots los assumptos de son govern manifestá suma promptitut y diligencia, menys en los que 's referiren á sos lluñyans estats de Athenas y Neopatria. Arrivá aquest día sense que Bernat de Cornellá anás á Grecia, repetintse ab ell las matexas dilacions que ab son antecesor lo Vescompte Dalmau de Rocaberti, lo qui al pujar al trono lo nou rey en Joan I, qual causa ab tal ardor havia abraçat, torná á sa antiga privança y á ser restituit en lo seu carrech de Vicari general dels ducats grechs.

Lo primer acte del nou rey referent á ells fou donchs aquest nomenbrament, y després en 3 de Març de 1387, un altre en favor de Bernat Ballester, ciudadá de Valencia y habitador en lo ducat de Athenas, personatge que figurá en 1380 com á procurador del Compte de Salona, Lluís Frederich d' Aragó, y com á portador de los capítols presentats á Pere IV per las universitats de Salona, Tebas y Lebadia (2), y al qui dit rey d' Aragó en certa ocasió concedí los bens que dit compte poseía en lo castell de Siderocastron (la antigua Delfos) (3). Ara 's tractava del compliment de la quantitat de quatre mil sous de Barcelona sobre uns drets y rendas de la Batllia de

(1) Reg. 1559, fol. 11 á 13.

(2) Reg. 1366, fol. 79, vº.

(3) Reg. 1559, fol. 69, vº.

Xativa, concedida per lo dit rey en Pere á Bernat Ballester, y de la qual sols ne havia cobrat la meytat (1).

Quinze dias després de firmada aquesta concessió, es á dir lo 18 de Març de 1387, se trovava en lo Palau Menor de Barcelona devant Joan I, lo procurador de Mossen Pere de Pau, llochtinent del Rey en los castells dels ducats grechs, en Guerau de Rodonelles ó Rodonella, no á presentar com en 1380 nous capítols al nou Rey, qual exaltació no se havia verificat encara al rebre sos poders en Athenas, sino á posarse á sos manaments en nom del dit llochtinent, pera lo que sobre aquells ducats cregués oportú ordenar (2). Lo rey Joan I atés á que de poch havia creat vicari seu en las ditas partidas al noble Felip Dalmau Vescompte de Rocaberti, conceller y Camarlench seu, se limitá á manar al procurador, que en representació de Mossen Pere de Pau y com per ell enviat, li prestás jurament y homenatge com á vicari y llochtinent seu en sas proesions gregasy de cumplir quant li havia sigut manat y confiat per son serenissim pare D. Pere Rey d' Aragó de bona memoria, segons se contenía en lo dit instrument de poders. Lo procurador Rodonelles prestá en efecte dit jurament y reconegué al Rey d' Aragó com á Duch y senyor natural dels anomenats ducats.

La primavera d' aquest any 1387, en que Pere IV havia dit que enviaria á Grecia al vicari Cornellá, se passá també en promesas y dilacions sense que 's mogués de Catalunya lo de Rocaberti, com ja havia succehit l' altre vegada. Lo mateix que esdevingné l' any anterior ab en Bernat de Cornellá se repetí ara. Los preparatius de las próximas Corts de Montzó, que 's celebraren l' any següent de 1388, dexaren entregats als catalans de Grecia á la seva trista sort, ni mes ni menys de lo que se verificá quan Pere IV en 1383 reuni Corts en la matexa vila, de las quals anavan aquellas á ser continuació. Lo 17 d' Abril escrigué lo Rey al Ar-

(1) Reg. 1827, fol. 49.

(2) Reg. 1923, fol. 79, v^o.

quebisbe de Neopatria, á la Comptesa de Salona y al capdill dels Navarros, Pere de Sant Siurá ó Cebriá (Sant Superano). A tots comunicava lo nombrament del Vescompte de Rocaberti com á vicari seu en los ducats. Empero en la carta al primer se parla no del ducat de Neopatria, sino del govern ó *regimine totius patrie que ibi nostro dominio est subjecta*, lo qual indica que part de aquella terra ja no estava baix la dependencia dels Catalans, y se li promet lo de sempre, que 'l Vescompte serà allí dintre de breu temps (1). A la Comptesa li diu D. Joan que com pels grans y arduus negocis de la seva cort lo Vescompte no havia pogut passar allí, li tramet son fill lo noble y amat coper seu en Bernaduch, alimentant encara ilusions sobre lo matrimoni entre dit noble y donya María Frederich filla de la Comptesa, matrimoni impossible per esser ja casada (2). En quant al bort de Sant Cebriá ó Siurá se limita á notificarli lo nombrament de 'n Rocaberti, lo qual pensava trametre ab moltas gents d'armas y ballesters pera tranquilitat dels seus sotsmesos y confusió y dapnatje dels rebelles (3).

Es de tot punt fals lo que asegura en Zurita, que en 18 de Març lo vescompte de Rocaberti aná per mar de Barcelona al Peloponeso (4), y lo que afegeix en Gregorovius de que se presentá efectivament en lo Pireo, mes ja massa tart, (5) puig en Pere de Pau se havia vist poch abans en la dura necessitat d'entregar la Acrópolis (4). Zurita sens altre fonament que 'l document en que 's parla de la presentació de Redonelles en lo palau del Rey, y en la promesa d'aquest d'enviar al de Rocaberti, dona per fet lo que sols estava projectat. No hi ha cap document, ó al menys no l'hem trobat fins ara, en el que d'axó 's parle; en cambi, sí sabém que 'l 5 de Novembre de 1387, lo vescompte de Rocaberti en lloch de anar ell á Grecia, hi trametia ab consentiment del rey á

(1) Reg, 1675, fol. 124, v.

(2) Reg, 1675 fol. 124. Esperam un dia escriure un interesant treball sobre lo fet del casament de aquesta tan sollicitada princesa.

(3) R. 1675, fol 125

(4) Indices. p. 363

(5) Op. cit. II p. 214.

P. de Vilalba donzell, com à procuradorseu, pera rebre y tenir los castells de Athenas y Neopatria, en compte de Pere de Pau, la nova de qual mort arrivava llavors à Catalunya (1). Mes lo 16 del mateix Novembre lo Rey Joan lliurava una nova carta à Mossen Pere de Pau, en que li feya saber que primer li havian dit que era mort y que després se li havia donat à entendre que no era ver, per lo qual donava com no feta la lletra signada de sa mà en la que ordenava à qualsevols tinents sos castells de Grecia que 'ls lliurassen al donzell P. de Vilalba. (2)

En aquestos dias en que venian de Grecia à aquestas partidas, novas tan contradictorias, ha de posarse, à nostre parer, la fetxa de la cayguda de Athenas en poder de Nerio Acciajoli, y de la mort del que devém suposar lo valent defenedor de la Acrópolis, Mossen Pere de Pau. Després de la darrera carta que acabam de citar à aquest endreçada, ó siga desde 'l 16 de Novembre de 1387 fins al 12 de Juliol de 1389, no 's troba en nostre Arxiu un document que à Grecia 's referesca. En 1387 y en 1388 se consumá sens dupte la ruina del poder catalá en l' Atica y en la Beocia, puig en la segona fetxa hem de creure que arribaría fugitiu à Catalunya lo darrer arcabisbe de Athenas, Antoni Ballester, privat deson arcabisbat com diu lo citat document, *propter varia guerrarum discrimina que in partibus Romanie inferioris diucius vixerunt*. (3) La paraula *diucius* significa que la resistencia fou llarga.

Avuy per avuy ens basta ab haver indicat los fets, desconeguts fins ara, que prechiren à la ruina poch gloriosa del poderiu militar dels Catalans en la antiga Grecia continental, dexant per altre ocasió ampliar mes aquestos fets y parlar de la sort dels darrers restos de aquella poderosa força de dominació, que 's mantingué ferma durant setenta y dos anys en terra extrangera, axis com també del home astut y atreuit, que sense

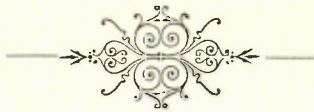
(1) Reg. 1867 fól. 77 v.

(2) R. 1954. fól. 28.

(3) Reg. 1872. fól. 109.

esser un heroe, ni molt menys, observava ab satisfacció desde Megara y Corinto la decadencia y divisió del estat catalá y lo abandono en que 'l tenian los reys d' Aragó, pera tirarse á cop segur sobre d' ell. (1)

A. RUBIÓ Y LLUCH.

(1) Ab tot lo que acabám de dir se comprará que no pot esser veritat lo que afirma Hopf (op. cit. VII. 26) que Nerio confirmés en 15 de Janer de 1387 desde sa *nova residencia de Athenas*, un diploma en favor de Nicolau de Medici,—qual pareja trobám establert á Athenas durant la dominació catalana—, sobre una donació de béns. (Vid. Gregor. II. 228). Nerio s'anomena senyor de Corinto y del ducat d' Athenas; pero aquet titol no indica en aquest cas mes que las sevas pretensions sobre dit pais, sens dupte per la possessió de Corinto. L' acte de soberania que semblava realisar te un precedent mes sorprenent en Pere de Medicis, al qui lo duch titular y pretendent d' Athenas investí ab lo carrech de Batlle en Argos y Nauplia.

SECCIÓ FOLK-LÓRICA

NOTICIA MUSICAL DEL «LIED»

Ó CANÇÓ CATALANA

(*Seguiment.*)

En aquest registre (1) hi hà lloch suficient per poguer indicar, y per lo tant, moures, la majoría de graus de grevatat ó agudesas dels sòns que constitueixen la extensió representativa de la entonació musical. Aquesta per consegüent dependeix sempre del lloch que la nota o figura indicativa del sonido ocupa en la pauta ó pentagrama. A primera vista la importancia que té la entonació, no ja en lo gènere de musica que m' ocupa, sino en tots los altres, ja s' evidencia notoriament. perque á ella está subjecte tota la afinació ó precisió artística, tot ajust absolut, tota expressió verament purista.

Fins si consideram la entonació per lo que en la part del llenguatge parlat representa,—y faig aquesta comparació per creurela molt apropòsit al objecte,—veurèm que nostres pensaments obran sobre las personas que ins escoltan de varias maneres, segons lo tò y la inflexió de la veu que donam al enunciarlos ó pronunciarlos. ¿Y, donchs, si en lo llenguatge parlat la entonació de las paraulas, que no són sino una manifestació plástica de nostres pensaments, obeeix á una reduida extensió fins

(1) La escala musical se divideix en tres grans registres que són: *lo registre agut*, que estudia los sòns que produexen las veus é instruments aguts; *lo registre mitj*, en lo qui caben los mateixos en sa extensió intermedia del agut al grave; y *lo registre grave*, que limita la distancia convenient pera la veu é instruments en sa corda baixa.

avuy encare impossible de fixar per trobarse dit estudi en lo més deplorable abandonament, ¿com no ho será en musica hont se troba plenament á casa seua, en lo círcol just y adequat del seu medi, que li proporciona vast camp pera son desentrotllo, que li ofereix variats medis per poguerse engalanar, sobresurtint entre ells los de la intensitat, los del timbre, y los de la ja referida extensió?

Per la intensitat se precisa la quantitat de força de percepció dels sons per que ab idèntica relació obrin sobre nostre aparato auditiu degudament. Y encare la intensitat també té més amplitud de miras, te més camp per córrer; no 's redueix pura y simplement á apreciar la part material exclusiva que indica la força ab la qual los sons s' han de produhir, nó; és de sa incumbencia preferent l' estudi de las gradacions, dels matissos, y de la expressió, lo que contribueix á donarli major reals, sobretot en passatges melòdichs, en los què per lo comú és son més capital y prehuat ornament (1).

Per lo timbre se demostra la qualitat dels sons, ja sian aquestos produhits per la veu ó per los instruments.

Y per la extensió considerám la riquesa de matissos, que en realitat y rigurosament la produeixen.

Totas aquestas estimables propietats son tant més evidents quant nos fixám en la veu humana, aquest admirable instrument creació sublim del Omnipotent que tanca una infinitat de recursos sorprendents, per quant se proposa fer comprendre lo que 'l cantor sent, influint en l' oyent ab sensacions distintas, tant si són de dolor ó tristesa, com si de passió y alegria. Un afamat crítich l' ha comparada ab l' art de la fotografia, bastant ingeniosament, dient, que així com aquesta fixa per medi de sas planxas sensibles, la imatge dels objectes, aque-

(1) En llenguatge eclètich, la intensitat la podríam definir dient, que és la major ó menor quantitat de vibracions dels còssos sonoros y que ab relació ab ellas obra sobre nosaltres ab parescuda percepció ó penetració.

lla reb y torna ab totes sas colors y detalls, la síntesis de nostres sentiments. (1)

Insistesch en que la entonació és lo principal element de la música, que és son mes rich joyell, y que promou una veritable unió en los sòns emitits per la veu humana, ó per la fictícia d' algun instrument. ¿Com se podria comprendre la bellesa del cant, per exemple, ni siquera presumirla sino mercès á ella? ¡Y en lo cant popular destinat única y exclusivament á donar còs, forma, á las innombrables emocions que dominan nostra ànima y que solsament ell és capaç de expressarlas, per ésser, com diu un experimentat comentarista, una segona veu dada al home!

Per axò, á parer meu, ocupa un seti tan primordial; per axò se pot ben afirmar que sens entonació no és possible lo cant, aquesta part melodiosa, incomparablement bella, resultat de la duració y de la successió dels sòns, de la que sens poguersen escapar dependeix qualsevulga idea d' expressió; y encare més se pot dir, sens entonació no pot existir noció musical posible. Perque, la entonació dels sòns és l' acció de la veu que tendeix á modular, que 's vol armonitzar, que procura ferse agradable, mercès al joch que li dona lo conjunt de propias inflexions, que las posseeix, en general, per sí mateixa, y que en lo sèr humá arriba á ésser sens do-

(1) Per tractarse de la veu, un dels medis essencialissims per lo cant de nostras cançons populars, crech que no será ociós que explique somerament l' acció material de sa producció. En efecte, la veu es un sonido del qual l' ayre és la causa material, y la glòtis ó mellor las *cordas vocals inferiors* que rodejan aquesta obertura, la causa eficient. L' ayre que surt dels pulmons per la sola influencia de nostra voluntat, al topar ab los llabis de la glòtis, produeix las ondulacions sonoras que venen modificadas per la faringe, la llengüa, los llabis, las sinuositats nasals, és á dir, lo que constitueix en totalitat l' òrgano vocal. La producció del sonido vocal y sas diferents modificacions, serían donchs lo resultat de la major ó menor obertura de la glòtis, que resulta de la contracció ó relaxament dels llabis de la mentada glòtis ó cordas vocals.

narsen compte, una acció perfectament natural y fins familiar.

Ja he manifestat la extensió que casi sens excepcions tenen las melodías populars. Al fixarla en un intervalo de duodécima no és mon animo assegurar que en absolut tinga que circumscriures y contentarse ab la tal distancia; algunas vegadas ne passa, encare que rarament. (1)

Noresmenys, haig de fer notar que la mentada extensió no forma una veu determinada, és un conjunt de sons varis, considerats com á més aptes y fins á cert punt més comprensius per al objecte á què va destinada.

Persísola comprén una complerta successió diatònica de las set notas que conexèm. Successió que la componen cinch tons y dos mitjos tons, disposats gradualment en la següent forma: una sèrie de dos tons y un semitò, per altre seguida de tres tons y un semitò. (2) Ja 's pot, desde luego, considerar que tota classe de sò, en sa essencia, hi está comprès, que hi ha la generatriu, la llavor; per lo tant, encare que no ab la mida que latament voldriam, en principi existeix, puix que tots los altres sons, no fan sino reproduirse á la octava sempre, superior si són aguts, inferior si pel contrari són graves.

Ja en aquest terreno, crech que l' estudi de la extensió de nostres cants se presta bastant á la comparació ab los litúrgichs, máxime si 's vol intentar la explicació de son origen, de sas causas productoras, de sa veritable gènesis. En efecte, hi ha molta similitut en la extensió d' una y altres, moventse ab parescudas distancias y assemblantse fins en sa part substancial.

(1) És sapigut, y generalment ademès, que la extensió per terme mitj de cada una de las veus, en sa corresponent corda, sian aquestas agudas ó graves, és d' una duodécima. Entenèm per veus agudas las de soprano, mitj-soprano, contralt y tenor; y per graves las de barítono y baix.

(2) Los antiechs dirian que aquesta successió diatònica está composta de dos tetracords, reproduint altre volta lo *Do*.

¿Hi pot haver possibilitat d' explicar la existencia del cant popular com derivat del litúrgich?

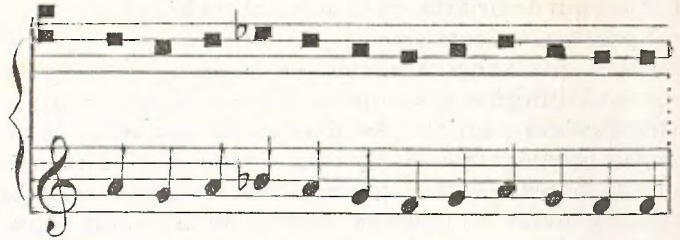
Me sembla que sí en principi; lo cant és fill de tots los temps y de tots los pobles. Apareix rústicament, si 's vol en l' origen de tota societat, y 's manifesta com á poderós factor expressiu del primer sentiment del home, lo religiós. D' aquí la única gènesis del cant popular, la única explicació satisfactoria y racional de sa existencia que per sí sola se bastaria prou, si no hi contribuïssen moltes altres circumstancies de forma, com n' és indubtablement una la referent á la extensió dels sons. (1)

Las següents ratllas que reproduesch són del eminent P. Eustoqui de Uriarte, en sa admirable obra «*Tratado teó-ríco práctico de Canto gregoriano,*» según la verdadera tradición, y que venen á corroborar lo abans manifestat: «Lo cant litúrgich y la musica popular antiga segueixen direcció paralela; és idéntica la disposició de las «notas, iguals també las divisions rítmicas y hi há analogias marcadísimas, que no arriban á identitat, en la «sabor general, en aqueixa especie de fisonomia vagarosa que 'ns representam idealment al sentir composicions d' un ó altre gènere. En la musica moderna están «mellor representats los rasgos determinatius dels distints gèneros, sia per la varietat facticia del ritme, ó «per l' ús del cromatisme, ó per cert conveni tàcit per «qual virtut se dona representació psicològica á algunas «cadencias y successions rítmicas. Noresmenys, aqueixa «direcció paralela de la musica mitjeval, deu entendres «respecte dels paysos informats per la Religió cristiana; «puix rés tenen que veure ab nostras melodias litúrgicas las cançons populars dels pobles no civilitzats «cristianament, tal com se pot observar en moltes orientals coleccionadas per Fétis y altres autors.»

La senzilla exposició de un y altre, ens demostra prácticament la afinitat existent en punt á extensió.

(1) Respecte d' aquesta qüestió ja vaig en altre ocasió exposar lo meu criteri. Véges lo *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, n.º primer pág. 86.

Tant lo primer com lo segón han sigut escullits *ad hoc* pera sa mellor comparació.

La present cántiga está extreta del referit volum del P. Uriarte, qual senyor ab una exquisida amabilitat m' ha autoritzat per reproduirla, fent constar que així mateix se troba en l' *Himnari* dels Benedictins aplicada al *Opes decusque regium*..... del Ofici de Santa Isabel de Portugal. M' he permès traduir-la á la notació musical moderna, creyent que pera la comparació presentava molta més facilitat y comprensió. Lo carácter d' aquesta cántiga és igualment pròxim á la cançó litúrgica y á la

Andante.

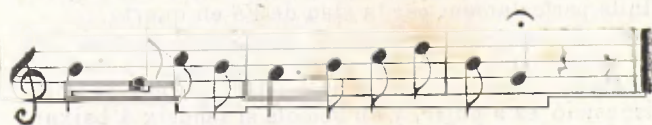
E - ra un pa - re y u - na

.ma-re y un fi-let per companyi - a S' en a -

na - van á San Jaume á Sandaume de Ga -

li - cia á Sandaume de Ga - li - cia.

popular, y en ella si destacan las formas repetidas y ondulatorias de la cançó del poble. Tota ella se mou en un intervalo de séptima, ó sia, des del *Do* al *Si*, espay necessari per poguerse desentrotllar. La següent cançó popular «*Sant Jaume de Galicia*,» ens dona també una idea de la extensió que per lo general tenen la majoria d' ellas. Pareescudament son contingut cap dintre d' una distancia de sexta, intervalo comprès del *Sol* al *Mi*.

Tant en la classe de intervalos empleats de nota á nota, com en la extensió total de dits cants, hi reyna una idenditat digna de remarcarse, no abundant las distancias accentuadas, fugint dels sons que progressan per salts ó per graus disjunts, y al contrari succehintse aquestos en *progressió* ó per graus pròxims ó conjunts. Axò lògicament produeix una certa unitat de fesomia, donat l' esperit melòdich d' uns y altres.

III

La clau ó clave que més empleada se troba és la de Sol en segona ratlla (1). La trobám colocada en dita ratlla y per consegüent dona son nom á la nota que en la mateixa s' hi posa. No sería estrany trobar alguna cançó escrita en clau de Do en primera línea, mes per axò, á la fi, sos efectes són iguals, tot consisteix en un petit cambi de nom, en el que apenas cal fixarsi.

Ya més endevant he enumerat las classes de veus existents ab tota intenció; mon objecte anava com haurá comprès l' estimat lector á lo que podrà haver endevinat; á poguer usar de la clau de Sol en totas ellas, com rigurosa y tènicament s' usa per los moderns compositors.

No son agenas nostras cançons al cromatisme, (2)

(1) Pot considerarse avuy desaparescuda per complert la clau de sol en primera ratlla. Sos efectes han sigut substituïts perfectament per la clau de Fá en quarta.

(2) La escala cromática no té tonalitat propia. Tant se pot trobar en tots los tons d' un modo major, com en los d' un menor. Regularment s' escriu ab sostenidos si la pre-disposició és á pujar, y ab bemols si tendeix á baixar. Lo bequadro anula los efectes de l' un y l' altre, posant á la nota en son primitiu estat.

encara que molt moderat, entenent per tal á aquest terme mitj entre lo gènere diatònich y lo enarmònich, que no vé á ésser altra cosa que una petita modulació que procedeix per semitons en los dos modos major y menor. (1)

Es inductable que 'l cromatisme embelleix molt los passatjes melòdichs en los quals la dolçura y suavitat ha de predominar, procurant dissimular sa primitiva aspror; noresmenys, un abús és d' un gran mal efecte en gènere tan delicat. Al indicar jo lo cromatisme, és ma intenció referirme solsament als signes d' alteració (sostenidos, bemols, bequadros, doble-sostenidos, y doble-bemols) *accidentals*, puix que ja se sap que posats com á armadura després de la clau son exclusivament *propis* y corresponen á una tonalidad determinada. (2).

La tonalitat referida devegadas no es apreciable fins al acabament, sovint está sospesa, ó se deté en la dominant (quint grau de la escala) sens cap més classe de resolució final. Particularment es de notar la cayguda de la sensible (setè grau de l' escala) á la dominant. L' exemple que exposo á continuació se presta á una de

(1) La paraula *cromátich* ve de la veu grega *chroma* que equival á dir *color*, puix al senyalar aquest gènere los grechs ho feyan ab caràcters de distint color.

(2) Per trobar lo tò en què un troç está escrit no hi ha sino aplicar la següent regla:

La tònica major (primer grau de la escala del modo major) ó sia la indicativa de la tonalitat, quant los accidents de la armadura venen representats per sostenidos, está posada mitj tò diatònich sota del últim sostenido. Quant se tracta de accidents que bemolisan ó baixan la nota, és fàcil trobar la *tònica major* també sota del últim bemol en un intervalo ó distancia de quarta justa.

Ara bé, tenint los tòns majors ja cercats és senzillíssim distingir sos relatius menors per la sola nota sensible que és la única que 's diferencia de sonido. Pot compararse lo tò de *Do major* ab lo de *La menor*, y se veurá que lo *Sol* d' aquesta última ó sensible és lo alterat per un indispensable sostenido. Igual operació se pòt fer en bemols entre lo *Fa major* y lo *Ré menor*.

las presents observacions, ó sia la suspensió ó detenció en la dominant. (1)

Dominant.

pp

pp

Sensible.

IV.

Una de las parts essencialíssimas en l'estudi del «lied» catalá és la que correspon al compás.

Per sa intervenció se pot en cert modo suplir la accentuació y determinació de frases duptosas, empleantlas en temps forts ó fluixos, segons convinga; degut á sa influencia, se conservan propiament los més severs principis prosòdichs que determinan las més de las voltas un maridatge acabat entre la lletra y la musica, y en fi á ell li devém la perfeta divisió ó duració del temps en parts iguals.

Aquestas parts iguals, están en un just medi, són bas-

(1) Alió-Cançons populars Catalanas, «*Los Estudiantes de Tolosa.*»

tant llargas pera que l' oydo siga capaç d' apreciar y subdividir sa quantitat; y també relativament curtas pera que l' idea de la una no 's borri, fins que torni l' altre següent, establint axis la igualtat.

En termes rigurosos diriam que lo compás té per norma la fixació de la mida y valor que tenen las figuras musicals en un troç de musica quansevulla.

Antigament (y ho dich axí, per que data ja de las edats més remotas) lo compás era *perfect* si constava de quatre parts iguals, é *imperfect* sin tenia no més que tres. Modernament la divisió la crech més apropiada; tal es, en *simples* y *compostos*, essent simples los que són susceptibles sas figuras de subdividirse per mitats, y compostos si en terços.

Donadas aquestas petites indicacions respecte del compás, diré que en nostres cants populars n' hi há de tots, simples y compostos en sas respectivas combinacions binarias y ternarias, lo qual equival á dir que existeix veritable armonía entre la relació dels sons y la duració que als mateixos pertoca; percibintse en una duració convinguda cert nombre de notas que naturalment responen á una determinada reunió de sonidos.

Y el compás en aquést gènere constitueix un rasgo notable, és un portaveu del ritme, com més endavant explicaré, per medi de sos cambis se dona lliure expansió á la lletra, y ajuda eficaçment sempre que 's tracte d' aplicar á un mateix text musical, varias versions ó variants, lo que aquí Catalunya és molt freqüent d' una regió á l' altre.

He dit que és un rasgo característich lo cambi del compás. Raro es lo cant que no 'l posseheix. Alguns passen alternativament del quatre per quatre (compasillo ó compás primitiu de la musica y al què en sa formació se refereixen los demás) al tres per quatre y encare al dos per quatre. Altres alternan binaria y ternariament en l' espay reduit de sis ó set compassos. Reasumint, hi há una omnímoda independència.

Materialment considerat, lo compás és una simple regla de convenció, és l' espay comprès entre duas líneas

ó barras perpendiculars que atravessen las cinch paralelas del pentágrama. Aquestas barras (12) s' inventáren pera facilitar la lectura de la musica y la divisió del temps, y primitivament sols s' empleavan després d' un nombre par de compassos, com quatre ó vuyt, més tart de dos en dos y per fi (menos empiricament) després de cada compás tant binari com ternari.

Se podria suposar que los cambis freqüents de compás trencan lo ritme, mes, lluny d' axò, lo completan més, li supleixen las deficiencias ó faltas que en la notació s' ocorren, quant no 's disposa sino d' una mida determinada.

(Seguirá.)

JASCINTO E. TORT Y DANIEL.

(1) En lo sègle xvi èn.

TRADICIONS FABAROLAS.

I.—LO REGIDOR VALIMANYA.

Desde que la vila de Fabara deixá de ser de l' Ordre militar de Calatrava (l' any 1429) pera passar al domini d' En Joan, rey de Navarra, y mes tart al d' En Francisco de Arinio, sa historia no es més que una continuada lluyta contra sos senyors temporals, que tractavan de anar augmentant llurs privilegis al ensemps que minvavan cada vegada més los drets de la malhaurada vila, lluyta que, per més que sembli mentida, continúa encara avuy ab tot vigor contra la princesa estrangera (1) en qui han vingut á personificarse los antichs privilegis feudals dels senyors d' aquesta vila.

Com á recort d' aquella antigua lluyta y pera mantindre viu lo rencor que tot bon fabarol creu deure professar als qui pretenen conservar-lo sota llur senyoriu, se conta de pares á fills la següent tradició.

NOTA.—Confirma la part essencial d' aquesta tradició lo párrafo 16 de la *Defensa legal por la villa de Fabara en el pleyto con el marqués de Argensola*, del llicenciat Joan Hernandez de Alba (*), que diu aixís:

«Para convencimiento del terror pánico que D. Gerau Monsuar de Arinio infundió en los corazones de aquellos miserables (*los vehins de Fabara*), y precisarlos á la Concordia, no se puede pasar en silencio el espanto que causó á la Villa la determinación que tomó con un Jurado de ella, y fué darle muerte á manos del verdugo, y presentarle colgado de una de las ventanas de su palacio. No tiene voces la Villa con que explicar semejante tropelia, y se contenta con decir, que usó de la jurisdicción según le dictó su antojo, é injustas ideas de subyugar á sus habitantes por este reprehensible medio. ¿Qué motivos tuvo para el castigo? Ninguno á la verdad; porque no lo es el haber dicho el Jurado, que el dueño temporal no era absoluto.»

(1) La de Belmonte, que es italiana.

(*) Madrid, 1782.

I.

Cap á mitjans del sigle setze tenia Fabara per senyor á En Gerau Monsuar d' Arinio, marqués d' Argensola, de quin orgull y arbitrarietats tant trista recordansa tenen los vehins de aquesta vila.

Vanitó com ell sol y no content ab los privilegis y preeminencias que de dret li pertocavan, volia lo d' Argensola que no hi hagués á la vila més lley que son capritxo y s' feya passar per senyor de forca y *cuchillo* quan may cap senyor temporal de Fabara havia disfrutat de tant absolut poder.

No sols no respectava las *Concordias* pactadas entre la vila y sos antepassats, sino que, menyspreuhant las lleys divinas y humanas, no tenia pera res en compte los furs del realme aragonés ni la justicia que de la corona depenia.

L' orgullós Gerau Monsuar d' Arinio estava pera maridarse ab una bella y noble donzella, filla d' un dels més poderosos senyors de la corona d' Aragó, quan esdevingué que Valimanya, un dels regidors de la vila de Fabara, tingué que anar á Saragossa, no se sab si per assumptos propis ó per negocis del comú.

Si llarch y penós es avuy lo anar de Fabara á la capital aragonesa, puig que s' ha de fer lo camí, á cavall desde Fabara á Maella, ab tartana desde aquesta vila á Caspe, ab cotxe desde la ciutat del Compromís á Azaila y ab tren desde aquest indret á la sultana del Ebro, no hi ha pera que dir quan riscat y perillós hauria de ser semblant viatge en plé sigle setze quan la encontrada estava cuberta d' espessas boscurias y no hi havia altres camins que estrets y pedregosos viaranys.

Res té donchs d' estrany que lo bon Valimanya confessés y combregués abans de posarse en camí y que tota la vila s' ocupés dels preparatius d' aquell viatge com avuy s' ocupan las nacions dels que s' fan pera emprendre una expedició á las geladas regions boreals ó pera llensarse á explorar las desconegudas encontradas del África equatorial.

¡Cara li havia de costar al tal regidor la seva anada á Saragossa! ¡Ni may que hi hagués anat!

Perque succehí que una volta allí, doná la malehida casualitat que s' trobés en certa casa ab lo quí havia de ser sogre d' En Gerau de Monsuar, qui, sabent que Valimanya era de Fabara, li preguntá si era cert que aquell era senyor de força y *cuchillo*, á lo que l' fabarol respongué indignat que á la seva vila may havian tingut senyors que disfrutessin de semblant privilegi.

Ab lo qual se mostrá l' noble saragossá molt pesarós de que l' de Argensola l' hagués enganyat.

II.

Y vet aquí que un día reb En Gerau de Monsuar un propi ab una carta del pare de sa promesa en la que li deya que, no sent veritat que fos senyor de força y *cuchillo*, no contés ab la má de la seva filla.

¡Figureuse si se n' posaria de furiós lo noble fabarol al veure desfets los seus projectes! Y vingui pensar de aquí y pensar d' allá sobre qui podria ser lo qui l' hagués descubert. Donchs no pot pas ser ningú més que Valimanya, que es l' unich de Fabara que es anat á Saragossa.

—¡Ja me la pagarà! digué En Gerau y prepará en silenci sa venjansa.

Per fí torná l' regidor á la vila y l' senyor convocá concell en son palau. Terminat aquest, y quan tots se n' anavan, cridá á part á Valimanya, baix pretext de dirli alguna cosa en secret y feu que sos ministres y agutzils s' apoderessin d' ell.

En va esperàren tota aquella nit al regidor á casa seva, puig no hi comparegué ni ningú l' vegé sortir del palau.

III.

Encara no feya claror de día quan una velleta que anava á missa matinal vegé un bulto negre que penjava

d' una de las finestras de la casa senyorial. Poch després ne passá un altre y un altre y anáren fent rotllo sense poguerse explicar qué seria alló, fins que á la primera claror del auba vegéren qu' era l' cos d' un home.

Desseguida corregué la veu y reunintse munió de gent reconeguéren lo cos del infelís regidor Valimanya, traidorament mort per lo d' Argensola.

S' arma l' poble á corre-cuyta y penetra en lo palau, mes lo senyor havia fugit y qui sab hont parava.

Vinga apariar las bestias, muntan á caball y emprén la gent de la vila un galop desenfrenat per lo camí de Mequinensa.

Arriban á la vora dreta de l' Ebro tot just á temps de veure que la barca deixava al marqués d' Argensola á l' altra vora, y ni prechs ni amenassas valguéren pera que lo barquer vingués á passarlos.

En Geráu de Monsuar li havia donat ordre de no passar á ningú en tres días.

Los vehins de Fabara determináren llavoras desamparar la vila y viure al camp, resolució que cumpliren durant un cert temps, mes la mort del regidor Valimanya quedá sense venjar.

II.—LA CASA DELS MOROS.

A la vora esquerra del riu Matarranya, á un quart de Fabara y entre mitj de l' horta, avuy despullada de son més preuhat adorno, que eran las oliveras, hi ha un sepulcre romá en quin frontis s' hi llegeix encara ...LA-MILI LUPI.

Aquest sepulcre es conegut ab lo nom de *casa dels moros*. Se compon d' una cambra quadrada de groxudas parets de pedra de fil en quin trespol hi ha la boca d' un subterrani, tapada avuy per las pedras que hi han anat tirant los hortelans d' aquells vols.

Segons la tradició, aquella boca dona entrada á una galería que comunica ab espayosas cambras superba

ment amobladas y de quins sostres penjan riquíssimas llantias d' or sempre encesas.

Tant superb palau es habitat per una mora encantada que en determinadas diadas surt á passejar per lo camí de Mequinenza en direcció á la font de pedra que hi ha á la vora del riu, per quin motiu se dona lo nom de *carrera de la mora* á aquell tros de camí.

Inútil es tractar de visitar l' encantat palau; inútil també voler tirar-lo á terra com s' ha intentat ferho més d' una vègada; perque s' alsa desseguida un vent tant fort, tant fort que sembla que l' mon se vagi á ensorrar.

Lo vulgo creu que allí hi ha grans tresors amagats y 'n dona com á prova que s' hi han trobat moltes monedas d' or. Jo no sé pas que se n' hi hagin trobat més que duas; una d' ellas l' he vista: no te res que veure ab los moros y menos encara ab los romans: era de Felip V.

Fabara, 24 de Janer de 1892.

CELS GOMIS.

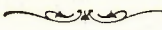

SECCIÓ BIBLIOGRAFICA

GUIA ITINERARIA DE LAS SERRAS DE LA COSTÀ DE LLEVANT.
—Nostre infatigable consoci D. Artur Osona, acaba de publicar en lo bonich volúm en 16º de 220 planas, una segona edició corretjida y aumentada de la seva *Guia itineraria de la Costa de Llevant*, que compren 142 itineraris á distints pobles, alturas, llochs, monuments, dolmens, monastirs, esglesias, etc., compresos en las pintorescas regions que s' extenen entre 'l Besós y lo Tordera. Lo mateix que las anteriors guias que sortian ab lo sagell de la antiga *Associació d' excursions catalana*, porta aquesta lo del *Centre Excursionista de Catalunya*, qual nom se llegeix además en lo lloch principal de la elegant portada. Aquesta guia es la tretzena de las fins ara publicadas per lo Sr. Osona, y ab tot y sa utilitat se ven al preu de 10 rals. Está además en preparació una nova guia de la série, que comprendrá la Selva, l' Ampurdá y la Garrotxa, fins als Pyreneus de la Costa y al Canigó. Lo Sr. Osona ab las sevas monografias excursionistas que sovinteja tots los anys, vé á omplir y cumplir la necessitat que tots sentim de una guia itineraria general de Catalunya, un dels fins que 's proposaren las dos estinguidas associacions d' excursions y sa continuadora nostre Centre. Tot excursionista y viatjer que vulga conexer Catalunya, no pot prescindir d' ellas y tenim entés que son no pochs los oficials y quefes de nostre exércit que 'n fan molt ús, pera orientarse en lo pais que han de recorrer.

LAS GUILLERÍAS.—Editat per la impremta Tasso ha publicat enguany lo ilustrat primer tinent de Estat Major D. Juli Serra y Castells una descripció molt exacta y detinguda de las Guillerías, en lo que se hi trovan interposadas cincuenta láminas de gran tamany, reproduhidas per medi de la fotografia per lo distingit Tinent del propi cos D. Rodrigo Carrillo de Albornoz. Lo llibre de *Las Guillerías* conté una minuciosa descripció d' aquells llochs, escrita ab correcció, y suposa una excursió que tot partint de Santa Coloma de Farnés se dirigeix per Sant Martí Saspresas y castell de Montsoriu y Santuari de Santa Fé, al pich de Matagalls, devallant per Espinelvas, coll de Serdans, Sant Hilari, Anglés, La Sellera, Susqueda, Vilanova de Sau, Amer y Roda. Descriu lo llibre pam á pam los congostos, barrancals, vesants, valls, serras, cims y rius encaxonats entre enlairats murals de pedra d' aquells llochs ferestechs, tot recordant ensemps las llegendas, rondallas y tradicions y los recorts de horrors y no llunyanas guerras que han donat fama á aquella accidentada regió.

LOS AUCELLS DE TEYÁ Y MASNOU per Jacinto Barrera.—Breu noticia dels llochs en que s' estacionan, d' ahont venen y ahont van, sustancias de que s' alimentan, cant, cria y beneficis que reportan, seguida d' unas instruccions pera mantenirlos engabiats.—Barcelona *La Renaisensa*. 1892.—32 pl. en 4.^{rt}

SECCIÓ OFICIAL

I. MOVIMENT DE SOCIS

SOCIS ENTRATS

DEL 1.er D' ABRIL FINS Á LA FETXA.

SOCIS RESIDENTS

- D. Manuel Sabater Iglesias
» Ignaci Casals y Maristany
» Joan Segalés
» Joseph A. de Trias
» Juli Feliu y Olivella
» Antoni Castells y Castelló

SOCIS DELEGATS

- D. Joseph Adroher, á S. Pol de Mar
» Francisco M. Capella, á Manresa
» Joseph Barnils, á Centellas
» Claudi Omar Barrera, á Canet de Mar
» Francisco Terricabris, Collell (Banyolas.)
» Agustí Salvans, á Badalona
» Ramon Nicolau, Pbre., á Tárrega
» Joaquim Franquesa, á Girona
» Joseph Pascual Vilá, á Arbucias

II. DONATIUS PERA LA BIBLIOTECA

Per D. Miquel Cuní Martorell: Varias patents de sanitat de diferentas épocas y nacions.

Per D. Joseph Llorens y Riu: Varis goitxs.

Per l' Ateneo Barcelonés: «Catálogo de la Biblioteca.» Barcelona, 1891.

Per lo «Centre Catalanista d' Olot»: Certámen literari de 1891. Olot 1892.

Per D. Ramon Arabia y Solanas: Varias láminas de diferents autors.

Per D. Joseph Reig Vilardell: Monografias de Catalunya, Fascicle IV. Lletra B.

Per D. Joan Pons y Massaveu: «Trascant per les serres» del propi donador.

Per D. Joseph Puig y Cadafalch: «Estudi d' Arqueologia Arquitectónica sobre 'l sepulcre romà de Fabara, anomenat la casa dels moros» del propi donador y D. Cassimir Brugués Escuder. Barcelona 1892.

Per l' Istituto Cartografico italiano di Roma: «Carta delle strate ferrate italiane» y «carta topográfica della Provincia di Roma.»

Per D. Joseph Baltá: Observaciones meteorológicas efectuadas en 1891, en el Observatorio meteorológico de Vilafranca del Panadés, publicadas per lo donador. Vilafranca del Panadés, 1892.

Per D. Joseph Torras y Bages, Prevere.: «La Tradició Catalana» del propi donador. Barcelona, 1892.

Per un suscriptor del Butlletí: «Barcelona en la mano.» Barcelona, 1778.

Per «La Veu de Catalunya»: «Regionalisme» discursos de D. Ramón Picó y Campamar y D. Joseph M.ª de Pereda. Barcelona, 1892.

Per D. Arthur Osona: «Excursió á la Montanya del Montseny.» Barcelona, 1879.—«Guia general de las Montanyas del Montseny.» Barcelona, 1880.—«Una excursió á Schwarwald» (Selva Negra.) 1888.—«Guia itineraria de las regiões compresas desde Montserrat al Camp de Tarragona.» Barcelona, 1890.—«Guia itineraria de las serras de la Costa de Ponent de Barcelona.» Barcelona, 1890.—«Mes excursions pels Alpes.» Barcelona, 1891.—«Guia de las serras de Collsacabra y de la Magdalena als Pyreneus.» Barcelona, 1892.—«Guia del Vallés superior.» Barcelona, 1892, per lo propi donador.

Per D. Joaquim Rubió y Ors: «Gutenberg» quadro dramátich. Barcelona, 1887.—«Luter» quadros històrichs dramátichs. Barcelona, 1888.—«Lo Gaiter del Llobregat» poesias catalanas, edició políglota, volúm primer, 1839-1841—volúm segón, 1841-1858—volúm tercer, 1858-1889.—Barcelona, 1888-1889, del propi donador.

Per D. Antoni Rubió y Lluch: «El sentimiento del honor en el Teatro de Calderón» del propi donador. Barcelona, 1882.—«El renacimiento clásico en la literatura catalana» del propi donador. Barcelona, 1889.—«Traducciones del

Catalán,» per D. J. Trajano Mera. Quito, 1892.—«Jochs Florals de Barcelona,» anys 1873-1876-1879-1882.

DONATIUS EN APARELLS Y UTENSILIS

Per D. Ramón Arabia Solanas: 1 aparell pera pendre la silueta d' una montanya.

Per D. Joan Cardona: 1 velògrafo.

Además d' aquestos donatius s' ha de fer especial menció de la cessió en calitat de dipòsit feta per lo Tresorer de la Societat D. Jaume Balaguer y Merino, al *Centre Excursionista de Catalunya*, de la escullida Biblioteca del seu malaguanyat germà D. Andreu Balaguer y Merino. Ocupa actualment aquesta Biblioteca tot l' extens pany de paret d' enfront, de la sala de lectura del Centre y será quan estiga fet lo catàlech, un poderós auxiliar pera los que 's dediquin als treballs de erudició y d' investigació literaria. Ab la nova adquisició de la Biblioteca especial del Sr. D. Andreu Balaguer (q. e. p. d.) ab que s' ha enriqueit lo Centre, y que s' ha vingut á afegir á la molt copiosa de la antiga *Associació d' excursions catalana* (no parlam de la també molt triada y nombrosa de la *Associació catalanista d' excursions científicas*, que ja ocupava lo mateix local), be podem afirmar qu' en quant á riquesa y calitat de llibres, es avuy lo *Centre Excursionista de Catalunya*, la primera de entre todas las associacions catalanistas de la nostra terra. Al entrar en lo local fan de molt bon veure los dos amples panys laterals del saló de las columnas romanas, materialment cuberts per las altas prestatgeries de llibres que son lo seu millor ornament. Lo *Centre* fa avuy públich lo expressiu vot de gracias acordat per sa Junta Directiva lo dia 6 d' Abril prop-passat, y dedicat á son inteligent y actiu Tresorer Don Jaume Balaguer y Merino, que guarda al excursionisme y á las cosas de la terra lo mateix arrelat amor de son eminent germà, qual mort deploran encara las lletras catalanas.

III. ACORTS Y GESTIONS DE LA JUNTA DIRECTIVA

Segons lo que prevé l' article 17 del Reglament lo dia 1er de Janer de 1892, dexaren d' exercir llurs càrrechs los individus de la Junta Directiva passada, quedant constituïda la actual en la forma següent: (1)

PRESIDENT

D. Antoni Rubió y Lluch

VIS-PRESIDENT

D. Arthur Pedrals y Moliné

SECRETARI 1er

D. Joseph Reig y Vilardell

SECRETARI 2.ou

D. Lluís Tintoré y Mercader

VOCALS

D. Ignasi Ferrer y Carrió

» Joan Cardona

» Macari Golferichs

» Cayo Cardellach

» Marcell Coll

» Enrich Masriera y Colomer

La Comissió executiva del Centre, durant la próxima època de vacances, la forman los Srs. D. Arthur Pedrals, D. Jaume Balaguer, D. Joan Cardona, D. Enrich Masriera y D. Joseph Reig.

En la sessió de Junta Directiva de 31 d' Abril passat s' acordá depositar en lo Arxiu del Centre, que s' ha reorganissat per complert, un exemplar de cada una de las obras publicadas ó patrocinadas per las dos antigas societats d' excursions fosas avuy en la nostra, y de tots los treballs illegits per lossocis en los actes y sessions públicas de abduas associacions, ja sigan manuscrits, ja se hajen imprés. La Junta Directiva excita lo zel de dits senyors socis pera que faciliten aquest acort que ha de redundar en prestigi y utilitat del Centre.

(1) Per una omissió involuntaria no 's doná compte d' aquest acort en lo número passat.

Lo 13 de Juny se acordá també en Junta Directiva que en la sessió del próxim novembre, commemorativa de la fundació de la primera societat d'excursions, se llegesca la biografia del excursionista é historiador de Catalunya D. Esteve Corbera, grabantse son nom en la lápida de marbre dels excursionistas célebres, y s' encarregá la redacció de dita biografia al Sr. Secretari D. Joseph Reig y Vilardell.

La Sub-comisió Executiva de la *Exposició de Bellas Arts* que ha de tenir lloch, patrocinada per lo magnífich Ajuntament, en la vila de S. Feliu de Guixols, lo vinent juliol, ab motiu de la inauguració del camí de ferro, se ha dirigit á la Junta Directiva del Centre Excursionista, participantli com al constituirse la esmentada Sub-comisió y per vot unánim de sos membres, va acordarse que la llengua oficial de la matexa en tots sos actes, fos la catalana.

Lo Centre Excursionista contestá felicitant calurosament á la dita Sub-comisió, y prometentli lo apoyo que sollicitava, com axis ho fa avuy publicament encoratjant á tots sos membres pera que concorregan á la próxima Exposició de Bellas Arts de Sant Feliu, que tanta transcendencia ha de tenir per nostra aymada Catalunya, ja que es la primera que se celebra en nostra terra que se atreveix á trencar ab las rutinas oficials.

Desde lo dia 17 de Maig ha cessat en son càrrech la comisió de publicacions, havent passat á la Junta Directiva tot lo referent á ellas y en especial á la direcció y administració del present *Bulleti*.

Lo 26 d' Abril se doná compte en Junta Directiva del important donatiu de 400 pessetas d' un consoci, y 100 d' un *aficionat*. total 500, pera la restauració de la esglesia de Sant Pons. de que s' parla en altre lloch d' aquest número.

IV. DELEGACIONS DEL CENTRE

Comunicacions oficials y noticias.

DELEGACIÓ DE TARRASSA.

Lo soci delegat que suscriu té 'l gust de comunicar á exa Junta Directiva las següents novas que considera pertanyents als fins de l' Associació, ensemps que una petició que jutja de utilitat:

Are fa un any que l' abaix firmat, va sollicitar del Ajuntament de Tarrassa, que al enderrocarse las casas de la Plassa Major de la ciutat, al objecte de alcansar la quadratura de aytal plassa, se salvessin de sa destrucció, los fragments arqueològichs de aquells edificis que havian format part del Palau que 'ls Reys d' Aragó tingueren á Tarrassa; y atenant dita Corporació, las observacions del sollicitant, va nombrar una Comissió Municipal de Monuments composta dels Srs. Dr. Don Joan Cadevall, Director del Reyal Colegi Tarrassench, D. Victor Yranzo, arquitecto municipal, D. Joaquim Vaucells, pintor, D. Miquel Mach, regidor, y del iniciador de la ideya, quins quedaren encarregats de vetllar per la conservació de dits detalls arquitectònichs, de classificarlos, de dictaminar sobre sa importancia artística, y de portar á efecte, si del resultat del dictamen axí ho opinava l' Ajuntament, la colocació de aytals objectes en lloch apropiat pera constituhir la base de un Museo retrospectiu de la localitat.

Los objectes salvats foren los següents: uns fragments de las arcadas de una part de la galeria que debía mi-

rar al pati del que fou Castell y Palau de Tarrassa; la part superior de un dels finestrals de la fatxada paralela al carrer Major; altres fragments de una arcada igual á la avans dita, que 's trovaren empotrats en una de las parets de aytals casas: dos rosetons ojivals també trovats empotrats en ditas parets: dos archs conopials de dos finestrals situats á la fatxada esmentada, en un dels quals s' hi destaca en la part superior y en quiscun dels costats de la matexa, un escut, y al centre, un gros aucell al dexar lo niu y disposantse á volar; un sócol resto de altre ventanal: una arcada románica empotrada en una de las parets interiors, un escut del sigle xvii que 's veyá á la cantonada que formavan aquellas casas á la plassa; varias pessas soltas com capitells, sócols y puntas d' archs mes ó menys importants; un bon nombre de rajolas artísticas del sigle xvii trovadas á las cuynas y dessota de un balcó; una moneda de plata de las dimensions de la pesseta, del regnat de Carles Ier d' Espanya; un fragment de una escudelleta arábiga y una clau ojival; alguns ossos humans y monedas relativament modernas. Al enderrocar-se mes tart l' antiga font del carrer Cremat, situada dins de l' illa que havia ocupat l' ante dit Palau, s' extragueren tres escuts ojivals que 's veyan en la cara de la font.

Del Castell y Palau, pot dirse que sols ne resta are, la torre que restaurá son propietari lo difunt Notari Sr. Carrancá. Mes es de notar que també en la part superior y posterior de la casa que 'l Sr. Feyner te al carrer Cremat, y que per virtut de la demolició esmentada, are fa cantonada á la plassa, s' hi admiran encare duas arcadas mes de las romano-bizantinas que formaban la galería del Palau, y algunas de las quals, son las que han pogut salvarse.

Inseguint lo parer de la Comissió Municipal de Monuments, varen trasladarse tots aquestos objectes á una sala que al efecte oferí l' Ateneo Tarrassench, mes are fa poch dias, tenint noticia de que ab motiu de certs cambis operats en los locals de dita Associació,

corrian perill de destrucció aytals objectes, la Comissió girá una visita al Ateneo á fi de assegurar-se de si estavan ó no ben tractats, y desgraciadament trová que 'ls havian cambiat de lloch, sofrint no poch en son trasllat. Desseguít va dirigir-se personalment á l' Alcaldía y feu avinent al Sr. Batlle, al Secretari y á alguns regidors que s' hi escaygueren, la conveniencia de depositar los dits objectes en lloch apte y segur. Y s' acordá que 'l Sr. Arquitecte municipal afegís al dictámen que d' ell s' esperava sobre un edifici pera escolas que 's projectava, la part concernient á la instalació en un dels locals de aytal edifici, de un Museo-biblioteca-arxiu y en cas de que no 's pogués realisar dit projecte, que 's destinarian pera Museo arqueològich, una saleta y los claustres del avuy Hospital de S. Llatzer y avans, convent de freres recolets, en los que pot seguir-se la vida de S. Francesch de Paula, en rajolas valencianas pintadas per un dels pares, desde l' onze d' Abril de 1673.

La primera providencia presa á Tarrassa pera conservar lo arqueològich, qual fou lo nombrament de dita Comissió, y los treballs per ella realisats, despertaren lo apreci de las cosas antigüas en aquesta població, de modo que després de una excitació del arquitecte municipal Sr. Iranzo que vejé la llum en un dels periòdichs locals, demanant al públich que ajudés la obra de la Comissió, portantli en diposit tots los objectes antichs que tingués, á fi de organisar lo Museo, foren varios los que si oferiren pera 'l dia que 's comensés formalment aytal Museo. Lo suscrit, entre altres, ja 'n te de rebuts ab aquestas condicions, á més á més de varios particulars que no desitjan sino tenir ocasió de donarne ó depositarne.

Axó porta que no 's perdi res, puig are ja es comú, que 'ns vinguin á l' encontre los mestres de cases, pera que vejam si aytal ó qual detall trovat, té importancia pera nostre fi; ó altres personas, 'ns preguntin si es antich y de mérit aquell quadro, aquell plat, aquella clau, que tenian arreconats en sa casa ó 'l pergami ó document intelgible que may tingueren curiositat d' exa-

minar. Y axis, are de poch al obrir los fonaments de la casa que 'l Sr. Guardiola ha construïda al carrer de Sant Antoni, antiguament de la «Quadra de la Cartoixa de Vallparadis» en quin lloch se compren que hauria arribat lo casco d' Egara, avans de obrirse 'l torrent que separa la ciutat del poble de S. Pere, per haverse trobat en los patis de las casas de dit carrer, monedas y restos de lápidas romanas, trovaren los mestres de cases, dos caps de obra cuyta, que per esser semblants á altre que anys atrás va descobrirse per los indrets de dita casa, apareix que degueren perteneser tots tres á una cornisa de un edifici romá, col·locats per l' estil dels signes del zodiach que 's veuen á la cornisa de la fatxada de la Iglesia de S. Pere de Tarrassa, avans Catedral de San Pere d' Egara. Desseguida, donchs, s' ens avisá la troballa y fins al que suscriu, se li regalá una de aquestas testas. Las altres duas las tenen, una l' individuo de dita Comissió Sr. Vaucells y l' altre 'l jove pintor é intelligent aficionat Sr. Tobella (D. Joseph)

Are, també, un masover del Castell d' Egara, que avuy es propietat del advocat é industrial D. Joseph Mauri, nos ha avisat, fa pochos dias, que al tractar d' extreure una gallina de un pou en que hi havia caygut, va extreure una grossa pedra en que hi havia ninots grabats, segons digué ell, mes ho feu ab tant mala sort, que al tenirla á dalt, li caygué al pou. Per esser dit pou, tocant al Castell, era de soposar que tindria importancia aytal pedra: y demanarem al propietari que la extragués y la guardés ó la destinés al Museo: axis nos ho ha promes l' il·lustrat Sr. Mauri.

També lo pintor Sr. Vaucells, de la Comissió ha descobert dos quadros, parts de retaules, al escenari de nostre Teatre Principal, al que hi haurian anat á parar per tenirhi la guardarropia un sucesor de un capellá de aquesta parroquia, qui segurament salvaria de la destrucció aquexos fragments de retaule, al cambiar un antich altar de la Ex-Colegiata de Tarrassa, per altre barroch de mal gust com ho son tots los que de aquest ordre hi há á nostra Iglesia, y quin retaule seria proce-

dent de S. Pere de Tarrasa al partirse los objectes sagrats de aquella iglesia, quant al any 1601 per decret del Bisbe D. Alonso Coloma, se feu la divisió de abduas parroquias, per motiu del nou temple parroquial de Tarrassa, que desde 1560 s' edificava y va inaugurarse al 1617. Aquexos dos trossos de retaule, semblan pertanyer á la época de transició del gotich al plateresch ó del renaxement, forman dos cuadros que figuran dos passos del Via-Crucis, y sa factura es magnífica. Están en poder del Sr. Vaucells.

Tot axó vol dir, donchs, que 's convenient que 's realisi la instalació del Museo arqueológich de Tarrassa, ahont en certs indrets y al poble de S. Pere, en excavacions tant podria trovarse de las épocas romana y morisca, per enriqueirlo, á més dels molts donatius que de nostres compatricis estém segurs tindria.

A dit efecte, y á fi de impulsar la idea, lo soci delegat que suscriu, ensemps que posa en coneixement del Centre Excursionista de Catalunya, al que s' honra pertenenexenti, las novas ja donadas, prega á sa digna Junta Directiva, se servesca endressar una comunicació á nostre Ajuntament, enardintlo á que apoi la formació del Museo arqueológich, quin local además podria servir de Arxiu Municipal pera guardarhi los aprop de cent llibres de la Cort del Batlle, de seguretats, arrendaments, concells, confrarias, gremis de perayres y de texidors de llana, etc. que descobrí, clasificá, ordená y separá lo suscrit entre mitx dels nombrosos protocols del Arxiu Notarial de Tarrassa, que podent estar ben recondits en la casa comunal, lloch unich apropiat, van d' Herodes á Pilat, no volguentlos ningú, y esposantse á que acabin de perdrers y destruhirse. Interinament 'ls custodia 'l firmant, en sa propia casa, esperant la visita d' inspecció que acordá l' Ajuntament, prévia sollicitut del suscrit, que confiá als Rvent. é lltm. Sr. Prior de la Parroquial y als regidors D. J. Marinello y D. M. March, l' encárrech d' examinar aytals llibres y dictaminar sobre la conveniencia de incorporarse la Municipalitat dels á ella pertanyents y lo Sr. Prior dels que també hi há pertocants al Arxiu Parroquial.

Per lo tant, la petició del Centre á nostre Municipi, no sols convendria que fos de la creació del Museu, sino de la incorporació é instalació en lo mateix local de aquell dels esmentats importants llibres que abressan desde darrers del segle XIII al any 1714.

Deu guardi molts anys als patricis excursionistas catalanistas.

Tarrassa 1.er de Maig de 1892.

JOSEPH SOLER Y PALET.

Sr. President de la Junta Directiva del Centre Excursionista de Catalunya.

A la anterior curiosa y ben rasonada comunicació de nostre digne delegat á Tarrassa, Sr. Soler y Palet, y á la excitació que en ella 's fa al *Centre excursionista*, correspongué aquest ab lo següent ofici, endreçat al senyor President del Municipi de aquella vila.

La Junta Directiva d' aquest Centre té l' honor de dirigitse á exa digne Corporació Municipal á fi de que fassi tots los possibles pera la formació d' un Museu arqueològich, já que existexen en Tarrassa varis exemplars merexedors de que sian degudament conservats, com axis mateix que servis dit Museu de local pera un Arxiu Municipal pera guardar los *llibres de la Cort* y d' altres notables també, qual conservació es molt convenient.

Espera, donchs, lo «Centre Excursionista de Catalunya» que lo Iltr. y Magnífich Ajuntament de Tarrassa, tan amant dels recorts històrichs, com de tot lo que indica il·lustració y progrés, s' ocuparà del assumpto objecte d' aquest ofici, y que veurá prompte col·locats en lloch apropòsit los fragments artístichs y los llibres espresats.

Deu quart á V. molts anys.

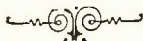
Barcelona 18 Maig 1892.

Ut. Sr. President del Ajuntament de Tarrassa.

Lo delegat del *Centre* á Olot, D. Joseph Berga, está recullint una colecció de termes especials de aquella encontrada de fesomia tan verament catalana, y que cap dictionari els porta. També está fent un aplech de llegendas y tradicions, inéditas moltas, y que segons nostras noticias pensa publicar en un llibret molt próxima-ment.

Lo delegat de Tarrasa D. Joan Cadevall director del *Colegio Tarrasense* al acceptar gustós lo nombrament de tal per lo *Centre Excursionista de Catalunya*, ha manifestat ensemps qu' espera poder remetreli dintre de pochos mesos un treball original sobre la *Flora Catalana* al que hi ve dedicant per espay de vint y dos anys totas las estonas vagativas que li dexa sa professió.

Nostre distingit consoci, delegat á Vilanova, D. Theodor Creus tan conegut per sos treballs històrichs y literaris, y per son amor á tot quant se refereix al present y passat de Catalunya, está á punt de publicar, y es probable ho fassa aquest estiu, un aplech de tradicions y llegendas de aquella encontrada compresa entre abdós rius, lo Foix y lo Llobregat, vorera del *mar llatí*, llegendas que serán escritas en catalá y en la forma poética dels romans. Esperam ab ansia lo treball de nostre consoci.

CRÓNICA DEL CENTRE

I. EXCURSIONS

EXCURSIÓ Á SANT PONS Y CORBERA.

Lo 18 d' Abril prop passat se verificá la excursió oficial á Vallirana, Sant Pons y Corbera, á l' objecte de enterarse lo Centre del estat en que 's trobava la esglesia románica de Sant Pons, y treballar ab sas gestions pera impedir la ruina de tan interessant monument. Assitiren á dita excursió los Srs. Robreño, Carreras, Vintro y Golferichs, trayentne los Srs. Robreño y Vintro algunas notables fotografias de lo que mes los cridá la atenció. Com sabem que lo Sr. Golferichs pensa publicar en aquest butlletí lo treball que llegí sobre aquesta excursió en lo local d' aquest Centre lo 12 de Maig passat, acompanyantlo de alguns grabats, no adelantarem avuy mes noticias d' ella. Lo que sí dirém aqui es que fou fecunda en resultats pera la conservació de la antiquissima esglesia de Sant Pons, com ho proba lo adjunt ofici qu' endreçá á la Junta Directiva del Centre lo dignissim Sr. Rector de Santa María de Corbera.

SEÑOR PRESIDENT:

Lo infrascrit Rector de Santa Maria de Corbera, Bisbat y Provincia de Barcelona, á V. ab satisfacció exposa: Que lo diumenje próxim passat rebé d' eix Centre Excursionista per conducto del Sr. D. Macari Golferichs la quantitat de cent duros pera reparar los desperfectes de la iglesia sufragania y molt antigua de S. Pons, que com pogueren convénserse. se troba en estat ruínós. Lo infrascrit no pot menos de quedar sumament agrahit al Centre d' Excursionistas, que V. tan dignament presideix, per lo donatiu fet en favor de la mentada Iglesia;

y al propi temps suplicar que continui mirant atentament lo referit temple, perque puga en éll verificarse una restauració cabal y completa, com es de la mes excepcional y gran necessitat.

Vulga Deu Senyor Nostre premiar tants sacrificis y tantas obras de pietat practicadas pera major honra sua.

De lo dit donatiu rebut, he donat coneixement al señor Bisbe, com se m' encarregá.

Deu guardi á V. molts anys y se li ofereix at. y S. S.

JOSEPH MAS, PBRE. RECTOR.

Corbera 28 Abril de 1892.

EXCURSIÓ Á S. FOST DE CAPCENTELLES Y MARTORELLAS

La Junta Directiva ha rebut la següent comunicació relativa á dita excursió, en la que hi prengueren part los Srs. Maspons, Canals, Castellvell, Vintró y Robreño.

Sortirem lo 24 d' Abril de la estació del Nort ab lo tren de las 7 del matí baxant á Mollet y dirigintnos á peu cap al poble, ahont visitarem l' esglesia ficsantnos molt en una bonica pica d' aigua beneyta d' estil románich.

Nos encaminarem després cap á S. Fost, passant per la palanca estesa sobre 'l Besós, qu' ens obligá á demostrar qu' eram bons equilibristas. Al peu de dita palanca hi ha un xaval que cobra los drets de passatje á l' anada, pero á la tornada no cobra res.

Paisatje molt pintoresch, las voras del Besós magníficas, molta vegetació, molt vert.

Lo rector de S. Fost nos rebé molt be, mostrantnos tot lo qu' enclou de notable l' esglesia, axí com los valiosos objectes que guarda en la rectoría.

En l' esglesia 's nota un retaule górich del segle xiv, no oferint los restants altars, tots barrochs, altre particularitat que lo tenir adossats alguns d' ells varis fragments d' un retaule górich que probablement degueren

destrossar per omplir los espays buits dels dits altars. En la rectoria vejerem un curiós copó de fusta que degué ser daurat; una bonica creu professional de plata d' estil gòtich florit: un cálzer de plata del segle XVI, una notable estampa representant lo Judici Final: un retaule gòtich ben conservat, un frontal bizanti de gran mérit y varis quadros antiquíssims. Los Srs. Vintró y Robreño malgrat las pésimas condicions fotogénicas dels citats objectes, fotografiaren l' estampa, lo frontal, la Creu y lo copó y 'l Sr. Castellvell los dos últims objectes.

L' esglesia en si no te res de notable. La fatxada sofrí fa alguns anys una mal entesa reparació que la desgraciá, restant sols la part superior del campanar en l' estat primitiu.

Prop de mitj dia nos despedirem del amable rector dirigintnos al poble, y mentres los Srs. Maspons y Canals s' adelantavan per fernos preparar l' imprescindible arrós, los restants expedicionaris tragueren algunas vistas del bonich paisatge qu' ofería un petit torrent enclos entre dugas montanyas cubertas de exuberant y feréstega vegetació.

A S. Fost dinarem mes que regular en l' estanch del poble y per allá las 2 empenguerem lo camí de Martorellas á despit del desconsiderat Sr. Febo, que despiadadament semblava complaures en torrar nostras humils personalitats.

L' esglesia de Martorellas tampoch ofereix exteriorment rés que cridi l' atenció.

En son interior, entrant á ma esquerra hi ha un bonich retaule gòtich dedicat á S. Sebastia. Lo molt complacent rector nos mostrá l' acta de consagració de l' esglesia que va descobrirli entre altres pergamins lo malaguanyat Sr. Tamaro, y després una molt notable Creu professional bizantina de llautó, ab esmalts regularment conservats.

Per allá las 4½ abandonant Martorellas nos encaminarem á Mollet, ahont pujarem ab lo tren que hi passa pels vols de las 6 y qu' ab cosa d' una hora nos retorná á la Ciutat dels comptes.

EXCURSIÓ Á SANT JUST DESVERN.

VISITA AL MOSÁICH ROMÁ DESCOBERT EN SON TERME.

Lo 15 de Maig tingué lloch aquesta anunciada visita, si be malhauradament no ab la concurrencia de socis (1) que feyan esperar la proximitat del indret, la facilitat del viatge y lo interessantíssim del objecte, que no era altre que contemplar lo hermós mosaich romá descobert en 1885 y ara novament desenterrat, de que doná compte en lo *Bulleti de la Associació d' excursions catalana* n.º 145-7, (pl. 337-342) nostre consoci Sr. Arabia y Solanas

Si faltessen probas pera demostrar la utilitat, que ja ningú avuy nega, del excursionisme, lo que ha succehit ab dit mosáich vindria á ferlas evidentíssimas. Efectivament, á la publicació del sobredit article, se deu sens dubte l' que s' puga donar avuy per salvat y conservat definitivament pera la ciencia arqueológica y l' historia patria aquest hermós exemplar de la vida suntuaria dels romans entre nosaltres. Apenas vegé la llum l' article en que aquest mosáich fou minuciosament descrit y dibuxat, ne prengué nota la *Real Academia de la Historia*, de Madrid, cridant l' atenció en son *Boletin* nostre distingit soci honorari lo P. Fidel Fita sobre la importancia del descobriment y apoyant l' idea emesa per lo Sr. Arabia sobre la conveniencia de proseguir las excavacions.

Pochs dias després, lo Sr. Elías de Molins, entés Director de nostre Museo Provincial d' Antiguitats, comensava las gestions pera dur á cap la empresa, prestantse amable y generosament lo propietari del terreno Sr. D. Gaspar Madorell, á sa realisació, fent donació gratuita y espontanea al Museo de tot lo que s' descubris. Mes, com no queda ja lloch hábil en lo Museo de Sta. Agatha pera instalar convenientment tant preuada pessa,

(1) Assistiren los Srs. Arabia y Solanas, Cardona, Castellvell, Vintró y Robreño.

coincidint ab axó la creació dels Museos Municipals, s' oferí ocasió favorabilíssima pera inaugurar aquestos ab una troballa indígena de primer orde y quina adquisició, al revés de moltras altras, ni tant importants ni tant hermosas, costaría á nostra ciutat ben poca cosa.

Comensadas las gestions en aquest sentit ab falaguer éxit y traspassada al Ajuntament de Barcelona la cessió feta avans al Museo provincial per lo dalt dit Sr. Mado-rell, gracias á la mediació d' amichs entussiasistas y entre ells en primera fila de nostre il-lustrat consoci y á la vegada *concejal* Sr. Carreras y Candi, han comensat ja los traballs pera descobrir enterament lo mosáich y trasladarlo ab escrupulosa fidelitat al museo arqueològich que está organisant nostre Ajuntament. Los traballs pera aixó fer, son dirigits ab molt acert per l' arquitecte municipal Sr. Falqués y son ajudant Sr. Borrás. Lo dia de la excursió poguéren ferse cárrech los visitants del estat d' aquestos traballs y del sistema seguit pera arrencar los pans de mosáich y trasportarlos al nou emplasament.

Primerament se trau un dibuix exacte y minuciós, á la mateixa escala, es á dir, un fac-símil del propi mosáich; luego s' senyala sobre aquest una quadrícula que l' divideix en petits compartiments y després se serrará en fragments iguals de 1 metre en quadro, que s' arrencarán ab un groixut pá de terra per sota, encaixonantse després cada tros pera 'l transport. Tots los trossos van numerats per orde y aixís, si algún se desgabella, com préviament se n' ha tret lo *fac-símil*, pot reintegrarse á son primitiu estat molt fácilment. La operació total es donchs un poch entretinguda y delicada, esperantse que podrá quedar terminada dintre uns tres ó quatre mesos. Lo cost no excedirá de 3 á 400 duros, únich gasto que hi tindrà nostre Ajuntament.

Los traballs pera descobrir novament lo mosáich, ques' havia tornat á colgar després de visitar-lo en 1885 lo Sr. Arabia y sos companys excursionistas, comensáren fa uns dos mesos per la part llavors examinada y continuáren per la de ponent amunt, única per hont se veyá continuació,

puig com en l' article de referencia ja 's feya constar, per la de S. y E. anteriors conreus y moviments de terra ho havian ja desballestat y esborrat tot. Los sis anys transcorreguts, durant los quals permanesqué altre volta, soterrat lo tros descrit, poch mal hi féren, puig reaparegueren ara los colors quasi tant vius com á las horas. Lo tros ara per primera volta tret a llum es doble ó triple del primitiu y l' excavació 's continuá fins que la cenefa qu' enquadrava tot lo fragment, aparexent en lo costat del O., vingué á indicar que allí acabava lo rectángul. No aparegueren figuras de personas ni d' animals ni tampoch inscripcions: sols se reproduheix lo dibuix, si bé ab extraordinaria riquesa de colors y brillantor de tons, com poguéren veure los excursionistas en la part més netejada del mosáich, tiranthi aygua y fregantho una mica. La cenefa s' ha completat, puig á la grega única que apareix en lo grabat que publicá 'l Sr. Arabia, ha vingut á agregarse una motllura formada per archs de círculs concéntrichs de brillant coloració blava y d' elegantíssimas proporcions, que seguía y ha aparegut en los tres costats de la pessa. Lo que si s' ha descolgat en gran nombre son bocins d' ánfora y de terrissa, molt esmicolats de fábrica evidentment romana; dos mahons, un d' ells ab una marca un xich confosa, varias tégulas y un *imbrex* ó capsalera de sepultura. Monedas, estátuas ó lápidas, cap per ara y en aquest punt han quedat desvanescudas las esperanças que tenía 'l Sr. Arabia; mes lo total del mosáich en sí, per sa mostra elegant y luxosa y lo bon estat de sa conservació, sobretot en l' extrem ara últimament descolgat, val molt la pena y será una verdadera joya del Museo arqueológich municipal.

Tot felicitant á quants han intervengut en la salvació d' aquesta important troballa, voldriam encara fer un prech al entussiasta y peritíssim Sr. Falqués y es: que, á més del dibuix que fa treure y de que abans havém parlat, fassi aixecar també un petit planet de la localitat hont está actualment emplantat lo mosáich, ab sas alsadas corresponents pera veure la inclinació dels desnivells y la situació exacta, que demá pot ser permetrá

relacionar aquest descobriment ab altres ja fets (miliari d' Hostafranchs, per exemple) ó altres que tal volta 's fassin. La comarca, per lo que nostra experiència d' excursionistas nos fa presumir, pot suministrar encara bell contingent de sorpresas als arqueòlechs y furgadors (1).

II.—SESSIONS OFICIALS

SESSIÓ INAUGURAL DEL CENTRE.

Per la abundancia de material nos fou imposible donar compte en lo número passat de la Sessió solemne inaugural dels treballs y tascas d' aquest Centre, celebrada lo 28 de Janer d' enguany. Plens los salons del Centre de una escullida concurrencia y oberta la sessió baix la Presidencia del Sr. Rubió y Lluch, lo senyor secretari sortint, Sr. Tintoré y Mercader llegí una extensa *Memoria* relatant tots los treballs, excursions y gestions del *Centre excursionista de Catalunya* desde que 's va realçar la fusió de las dugas societats d' excursions.

Després lo Sr. President D. Antoni Rubió y Lluch llegí un extens discurs presidencial parlant de la necessitat y dels avantatjes d' aquell fet, y dels projectes que l' excursionisme podria dur á cap ab una mica de protecció y ab mes activitat per part de tots. Tant aquest treball com l' anterior se han començat ja á imprimir en fascicle separat formant l' acta inaugural del any 1892.

Tot seguit se doná lectura á las composicions següents: *Lo Romansaire*, poesia del Sr. Ubach y Vinyeta, llegida

(1) Posteriorment á la anada dels excursionistas, s' ha descobert al arrencar un dels pans de mosáich y á la profunditat de uns 2 metres sota d' aquest, un quinari de plata de March Antoni, del any 43 abans de Jesucrist, y un fragment d' utensili de ferro, com si fós una corona. Axó comproba las presuncions fetas en la primera visita y 'ns anima á creure que no serán aquestos los darrers objectes que s' trobin. La moneda tenia una forta patina rojenca, mes, ben netejada, s' ha pogut classificar perfectament pe'l Sr. Pedrals.

per lo Sr. Fuster. *Las tres iglesias*, poesia del Sr. Enrich Masriera. *A l' aucellada*, poesia del Sr. Riera y Bertrán a la que doná lectura lo Sr. Tintoré y Mercader. *Sibaris* del Sr. Torres y Reyetó, composició poética que fou llegida per lo Sr. Rocamora. *Anyorament*, poesia del señor Novelles de Molins, llegida per lo Sr. Fuster.

Lo Sr. Rubió y Lluch abans de cloure la sessió pronunciá breus frases donant las gracias a la concurrencia y als poetas que havían contribuit a la major brillantor del acte que acabava de celebrarse y felicitantse del axamplament del antích local del Centre, que aquell día ofería, per primera vegada, totas sas salas espléndidamente iluminadas.

VETLLADA LITERARIA DE ST. JORDI

Disapte 23 d' Abril, se verificá en lo Centre, la anunciada vetllada literaria pera commemorar la festa de Sant Jordi, Patró de nostra terra.

Lo saló de sessions presentava bonich aspecte. En lo fondo del saló's combiná un artistich grupo format per varis objectes arqueológichs, propietat de la societat, los escuts de las provincias catalanas, armas d' época, la estátua de Sant Jordi é infinitat de palmas y grupos de rosas.

Per ausencia del president senyor Rubió y Lluch, presidí l' acte 'l vis-president D. Artur Pedrals y Moliné. Oberta la sessió llegí 'l senyor Pedrals un discurs apropiat a la diada.

Terminat lo discurs se doná lectura als següents treballs literaris:

Vora 'l Nil, poesia del senyor Torres y Reyetó, llegida pel senyor Rabassa.

A una estrella, poesia del senyor Reig y Vilardell, llegida pel senyor Company.

Treball en prosa, llegit pel senyor Bulbena.

Una poesia de don Artur Masriera, titulada *La conver-*

sió de Sant Franch de Sena, llegida per don Enrich Masriera.

La brema, poesia de don Simón Alsina y Clos, llegida pel mateix autor.

Poesia llegida per son autor don Emili Terré.

Un sarauista, festiu cuadro de costúms, per don Emili Vilanova, llegit pel senyor Company.

Poesia llegida per son autor senyor Feliu y Pavía.

Scala Dei, poesia llegida per son autor senyor Vidal.

Lo senyor Masriera (don Enrich), felicitá en nom de la Junta Directiva als autors dels treballs literaris que 's llegiren, donant fi á son discurs ab una poesia de *Despedida*, escrita poch moments avans de comensar la vetllada, pel senyor Galbany. L'acte dexá complaguda á la distingida concurrencia que omplía lo local del Centre.

VETLLADA EN HONOR DELS POETAS PREMIATS.

Lo día 9 de Juny se celebrá en lo local d' aquest *Centre* la anunciada sessió dedicada als socis del mateix, que foren premiats en los *Jochs Florals* d'enguany y en lo *Certámen Catalanista* de la Joventut Católica.

Obrí la sessió lo senyor Vis-president de la Soeietat, D. Arthur Pedrals, lo qual, ab oportunas frases explicá l'objecte de la vetllada.

Inmediatament lo Sr. D. Jascinto Torres y Reyetó, *Mestre en Gay Saber*, llegí sa poesia *La Rendició de Saffed*, premiada en lo *Certámen* de la Joventut Católica.

Lo Sr. Francesch Ubach y Vinyeta, també *Mestre en Gay Saber*, llegí sa composició premiada en los *Jochs Florals*, titulada *N' Huguet d' Ampurias* y lo Sr. D. Francesch Carreras Candi, Regidor d' aquesta ciutat, doná á conexer alguns fracments de sa memoria històrica *Pere Joan Ferrer*, premiada igualment en los *Jochs Florals*.

No se llegí lo treball del Sr. D. Joan Llopis y Bofill, premiat en la *Joventut Católica*, per no haver assistit á la sessió lo expresat senyor.

L'acte terminá ab unas breus paraulas del Sr. Pedrals felicitant als socis als qui se dedicava la vetllada y donant las gracias á la concurrencia que omplenava lo saló de las famosas columnas romanas.

III.—CONFERENCIAS.

HISTORIA DEL MEU POBLE

per D. Francisco X. Tobella.

Lo dia 7 d' Abril passat doná lo Sr. Tobella sa anunciada conferencia sobre'l tema abans dit.

Ab frase senzilla y tó familiar, com qui se dirigeix á una reunió d' amichs, lo señor Tobella comensá son treball relatant las circumstancias que presidiren á la fundació del monastir de Sant Pau, ó Paul, quals runas poden veures encara en un turó tocant á la població de dit nom.

Aquell monastir fou, segons se deduheix dels datos aportats per lo señor Tobella, lo segon que á Espanya se fundá d' aquella orde.

Aná relatant lo conferenciant los fets històrichs, las costums mes características, datos climatològichs y altres circumstancias referents á S. Pol, de qual conjunt resultá complerta, y creyém que molt exacta, la fesomia del que 'l senyor Tobella anomena «lo meu poble» per esser lo de son naxement, y que en la geografia, com ja hem indicat, es conegut per Sant Pol de Mar.

UNA VISITA AL ARXIU PARROQUIAL DE PIERA

per D. Ignasi Ferrer y Carrió.

En la conferencia sobre lo arxiu parroquial de Piera, donada en lo local del Centre, lo día 28 de Abril passat, lo senyor Ferrer comensá manifestant que feya molts anys que désitjava registrar alguns dels arxius que hi

ha en la vila de Piera, una de las mes antigas de la veguería de Vilafranca del Panadés, y que fins l'estiu passat no havia pogut satisfacer en part son desitj. Indicá després que en la casa de la vila, en algunas casas particulars, en la notaria y en la casa parroquial, se hi guardavan multitud de documents que no han sigut examinats y que han de donar molta llum sobre 'l passat de dita vila; que de tots, lo mes important, es lo arxiu parroquial, arxiu que á la galantería del actual senyor rector don Josep Cabayol, y á la amabilitat d' un dels vicaris, don Jaume Font, havia pogut examinar detingudament faltantli temps pera veure tots cuants documents enclou y que espera ferho en las próximas vacacions d' aquest any.

De la importancia del expressat arxiu s' en pogué fer càrrech la concurrencia per las notas que 'l senyor Ferrer ne doná, notas que com havem dit espera completar, si Deu ho vol, al any vinent. L' arxiu, tal com avuy está ha d' acabarse d' ordenar pera que s' en pugua traure lo profit que pera 'l conexement històric y social de la vila poden proporcionar los molts documents que 'l dit arxiu forman, y segons una nota que hi ha en una de las carpetas ahont los documents se contenen, sembla que hi hagué un rector que 's cuidá de posarhi orde, mes los cambis y las revolts ulteriorment sufridas han sigut causa del estat en que avuy se trova.

Molts son los pergamins que l' expressat arxiu conté, molts los documents de diversa índole, molts las notas, abundant molt los protòcols notarians per rahó de que casi tots los senyors rectors eran á la vegada notaris de la vila.

Després d' haver parlat lo senyor Ferrer d' una nota no fa pas molt trovada per lo actual notari, don Angel Nart, ahont consta la successió de la escrivania de Piera, de la existencia d' alguns monuments, de haberse trovat algunas monedas antigas, una d' ellas ibérica de Narbona, y d' existir encara runas de castells y altres casals, indicá que 'ls documents mes antichs que fins al present ha trovat pertanyen al secle XIII, y llegí una

nota dels epígrafes dels documents que havia examinat, nota per la qual se vingué en conexensa de lo molt que ab tal arxiu se pot contribuir á esclarir la historia patria com ara se pot confirmar degudament transcribintlos.

Any 1380: primus liber curie jurisdictionis castri de Collebatone de venerabili petri Mercader bajuli.—1388: Liber inquisitionum ville apiarie, en la que 's parla dels alberchs, d' alguns impostos y dels que fan cens á la vila. Arriba fins á 1393 y parla de las taulas de carn que hi haurá d' haver, las quals «deurán estar abastadas de totas carns en tot temps sots ban de X sous per cadescuna vegada que carn defalrá en cadescuna de las dites taules»—1389: liber negotiorum consilii universitatis ville apiarie inceptus per Franciscum gibert presbiter, notarium publicum, etc.—1395: sacramentale vetus y sacramentale novum.—1396: liber negotiorum procuratore mercatalis ville apiarie et aliorum negotiorum dicto procuratore.—1400: un llibre sobre alberchs.—1412: llibre de la Batlia del castell de la Frexa.—1415: un llibre en que 's parla de «castri terra çola; castri de fonte rubeo; id. de claromonte; id. de sancti quintini de Mediona; id. de vite; id. loci sancti petri rivus brilarum.—1420: liber registorum ecclesiarum obligationum, missionum, depositorum et aliarum scripturarum curie decanati ville Apiarie.—1429: liber literarum baiuli apiarie.—1432: liver negotiorum omnium universitatis ville apiarie anno á nativitate domini 1432.

Aquest es un *llibre de rahó ó liber ratio* en que 's parla dels «affers et negocis comuns de la dita universitat ó singulars de aquella, axí de salaris, de mistatjerias ó de jornals d' adobar camps, fonts, abeuradors, etc».—1492: un dietari judicial.—1537: liver negotiorum baiulorum parrochiarum sancti Laurentii de orbonibus et sancti Joannis Samora et sancti petri de castri de gillida.—1537: Liber negotiorum baiulorum parrochialis seu terminorum castri sancti petri de pierola et sancti petri de Masqueffa.—1537: un altre llibre igual al anterior.—1538: libre de la cort del batlle del terme y castell de pie-

rola.—1538: un altre llibre igual al anterior.—1582: liber negotiorum curie decanatus apiarie.—1578 en de-
vant: molts llibres d' escripturas en que 's parla d' arts y
oficis de la vila (retorsor lane, paratori pannorum lane,
cultor, botiguerium pannorum love, botiguerio telorum,
domificatorum, pedranyalarium ó armers, molinerius,
sastres, sabaters, mercaders, blanquers, fusters, mestres
de casas, hostalers, etc.)

Acabá lo senyor Ferrer llegint un document del any
1557 en que 's prohibeix jugar á *daus cartes* pero no á pi-
lota, ballesta, y rulla, y en que ningú «gos ni presu-
mescha vendrer blat á ningú defora lo terme sots pena
de deu lliures per quiscuna vegada que será fet lo con-
trari», lo cual significa que també se conexía lo protec-
cionisme.

CONFERENCIA SOBRE 'L JOCH DE PILOTA

per D. Joseph Brunet.

Lo dia 12 de Maig se doná lectura en lo *Centre* d' un
curiós treball del Sr. Brunet y Bellet sobre 'l joch de
pilota. Coneguda la competencia de nostre consoci en
aquest ram del *folklore*, no cal dir que lo treball resultá
molt interesant y oportú, donada la afició que s' es des-
pertada envers dit joch. Lo jugar á pilota es un passa-
temps antiquíssim. Lo Sr. Brunet ho probá parlant dels
monuments egipcis de Beni-Hassan ahont se hi troban
representadas diferentas maneras de jugar á pilota.
Tractá de cada una de ellas y de quin modo se feyan
las pilotas, prenent peu de las conservadas en lo Museu
Británich, y després parlá de la pilota entre 'ls grechs
aduhent oportunas citas de Homéro sobre tot en la
Odysea ahont introduheix á la princesa de Corcira
jugant á la pilota á la ma ab las suas cambreras. També
se ocupá de la *pila* entre 'ls romans y desseguida passá
á tractar de dit joch entre 'ls Francesos, al qual diuen
joch del palmell (paume), per la manera ab que 's
feya al principi dit exersici. Mostrá la gran boga que

va atanyer durant lo regnat de Càrlos V., sobre tot lo joch de la pilota á la vagneta, y contá diversas anécdotas del Duch de Borgonya y d' Enrich VII d' Inglaterra. Parlá axí mateix dels grans edificis tancats y espayosos ab gran frontis anomenats *Jochs de Pilota*, y finalment feu algunas curtas consideracions sobre aquest joch en lo poble catalá.

COSTUMS DEL CAMP DE TARRAGONA

per D. Manuel Rocamora.

Lo día 19 de Maig parlá lo citat conferenciant sobre las *Costums del Camp* de Tarragona. Després de un petit preambul exposant los motius que l' induhiren á donar sa conferencia, feu una distinció entre lo que 'n la ciencia jurídica s' enten per *Costumbres del Campo de Tarragona* y las costums propiament tals que son sols del domini del *folk-lore*. Dedicá un sentit recort als germans don Antón y don Andreu de Bofarull com á primers focloristas del *Camp* citant sas obras y fentne un breu resum, y excitá á la Junta Directiva perque estudeie la manera de donar major impuls al *folk-lore* dintre del excursionisme.

Explicá lo que fou y lo que es avuy lo *Camp* de Tarragona en temps dels primers pobladors de Catalunya, dels Romans y en la Edat Mitjana, y 'ls limits geográfichs que te actualment la encontrada.

Parlá del caràcter general dels abitans del *Camp*, de son origen y causas que contribuexen á la formació de aquell, y de la anómala diferencia que 's nota ab lo caràcter dels abitadors de la capital oficial. Las verdaderas capitals del *Camp* digué, son Reus y Valls. Feu notar las excepcions de llenguatge que 's notan en la Selva y Tarragona per la supressió absoluta dels articles personals. S'ocupá després dels trajos de pajesos y pajesas y de com se va perdent son us; dels menjars, de

las lleminaduras peculiars de la comarca, de las costums de la infantesa, bateigs y enterros de criaturas, jochs y adagis; costums del jovent, prometatjes y festeigs, firas y balls, formas de las amonestacións y ceremonias dels casaments; costums dels casats, esperit de igualtat entre marit y muller que 's tradueix en lo pacte de *compras* y *milloras*; costums diversas d' enterros y funerals, etc., etc. Acabá manifestant lo dupte de haver lo-grat l' objecte de la conferencia, axó es, donar á cone-xer á un poble per medi d' ell mateix.

SECCIÓ DE NOVAS

Lo darrer número del *Boletín de la Sociedad arqueológica lulliana* de Palma, publica un petit aplech de tradicions populars escrites en català, sobre Sant Vicens Ferrer, dos d'elles de Algaida de Mallorca. Lo treball es degut á don Antoni M. Alcover Pbre., quals narracions populars son molt conegudas en aquella illa. Veus aquí iniciat un bonich assumpto sobre del qual cridam las atencions dels folkloristas. Tant de Sant Vicens Ferrer com de Sant Francesch d' Asis y d' altres molt populars á Catalunya, ó en las demés terras catalanas, se podrian escriure interessants aplechs de tradicions, en gran part inéditas.

Gridem l' atenció dels folkloristas sobre lo *Rondallari* que en sa secció de folletí, ha començat á publicar en son darrer número d' Abril, nostre colega la *Revista Catalana*, obra póstuma del malaguanyat folklorista y poeta en Pau Bertrán y Bros. Aquest recull de rondallas populars será, com diu molt be nostre colega, lo mes complet y lo mes correcte, dintre de la fidelitat en lo tresllat, que s' haurá publicat á Catalunya. Al final de la obra hi anirán las numerosas notas comparativas y explicativas que dexá consignadas l' autor tan versat en lo ram d' estudis folkloristas y tan relacionat de més á més ab los mes eminentes estudiosos del saber popular al extranjer. Las tretze narracions que s' publican en lo full de folletí de dit número d' Abril, son totas referents al llop y á la guineu, y recullidas en las provincias actuals de Barcelona, Tarragona y Lleyda.

L' altar de Sant Paciá, un dels millors d' estil barroch de la Catedral Basilica, que estava situat en la primera capella á ma esquerra, entrant en la Santa Iglesia per la porta del claustre, ha sigut trasladat y se está montant en la antigua capella de la Puríssima Concepció, al estrem del ala del claustre enfront de la mencionada porta. En aquest altar hi ha los quadros que representan lo vot dit de las claus fet pels Concellers y dos urnas en marmol de Carrara ab

la corona Real, en las quals se conservan los restos del Rey D. Alfons III d' Aragó y dels infants D. Jaume y don Frederich, que moriren en los segles XIII y XIV, y los de las Reynas D.ª Constança D.ª Maria y D.ª Sibila mortas en los segles XIV y XV. Aquestos Reys y prínceps estavan abans enterrats en bells sepulcres gotichs en lo enderrocat convent de S. Francesch, profanats per los revolucionaris de 1835. Las modernas urnas las costeja la Reyna D.ª Isabel II.

Al procehir á la separació del banch de fusta existent en lo anomenat altar barroch de Sant Pacia, ha aparescut una petita lápida conmemorativa en perfecte estat de conservació, la qual es com se segueix:

III^{OR} IDUS AUGUSTUS ANNO DOMINI M^O CCC^OX^O III OBIT
RAIMUNDUS AMILII CANONICUS ET RECTOR ALTARIS SANCTI NI-
CHOLAI IN SEDE BARCHINONE ET RECTOR ECCLESIE SANCTE MA-
RIE DE CERVARIA QUI INSTITUIT II^A ANNIVERSARIA QUI FACIUNT
RECTORES SANCTI PACIANI.

Nostre ilustrat geólech lo Dr. D. Jaume Almera, Canonge de la Catedral de Barcelona, durant estos mesos d' Abril, Maig y Juny ha verificat frequents excursions á las costas de Garraf pera la formació del mapa geològich de la regió compresa entre Sitges y Castelldefels que realisa per compte de la Diputació Provincial. Los datos aplegats per dit senyor son notabilissims, segons tenim sapigut, majorment per referirse á una regió poch coneguda per causa de son difícil accés y penuria pera recórrela, falta com está de població y vías comunicativas d' uns turons ab altres.

Ha sigut robat lo museu arqueològich de Girona. Descubriren lo robo los ilustrats excursionistas Srs. Aulestia, Casades y Llopis que 'n donaren part al Sr. D. Claudi Girbal que immediatament se presentá en lo museu. Sembla que ha desaparegut la valiosa colecció de monedas d' or y plata allí conservadas. Los lladres entraren per un forat que durant la nit havían fet en una paret del edifici.

Se ha publicat darrerament un mapa de la diócesis de Barcelona, obra del intel·ligent topógrafo D. J. Vilás, qui ha assenyalat en ell los caps del arxiprestats, las parroquias de terme, de ascens y d' entrada, las rurals de 1.ª y 2.ª cla-

se, las ayudas de parroquia, los santuarios y capellas públicas y 'ls medis de comunicació per ferro carrils, carreteras y caminos de ferradura. Está dibuxat á la escala de $\frac{1}{150,000}$ ab la deguda escala en kilómetros.

En una visita feta á Valencia per un de nostres consocis pogué veure los avenços en l' art d'aquella ciutat germana y la entesa restauració d' alguns de sons monuments.

La porta de son mural dita Torres de Serranos ha sigut restaurada poguentse veure desde la banda interior de la ciutat, las escalas de comunicació per la banda de fora sense barana y la falta de parets que tapin capdels quatre caires del fragment d' octogano que forma las torres, lo que permetia que dat cas de ser presa la porta, quedassen los invasors al descobert al ser ofesos de las casas vehinas.

La llotja situada en lo mercat y que pati molt durant nostras revolts, s' está restaurant haventse repicat tot l' interior fent caure l' emblanquinat; s' ha procurat en tot imitar l' istil del segle xiv, y plau veure com fins en los mes petits detalls s' ha buscat l' inspiració dels artistas miljevals. En los capitells es hont mes s' ha fet gala d' estudi y conexement d' aquella época y molts d' ellis fan sonriure al mirar sos grotescos asuntos. No cal dir que gracias á las peripecias porque havia passat l' edifici, no restaba sencer ni un dels richs calats de sons finestrals, més avuy veuene colocats casi tots; faltan sols colocar las vidrieras.

Nostre consoci quedá admirat de l' inteligencia y amabilitat dels operaris que li mostraren tots los dibuxos y bocetos que tenian en son poder sentint no poder veure al arquitecte Sr. Roig y dibuxants dels detalls Sr. Aia, pels que encarregá la mes completa enhorabona.

S' han publicat darrerament las següents obras de socis ó delegats del *Centre excursionista de Catalunya*, á saber: *Roma* de Mossen Jaume Collell delegat á Vich, recorts é impressions de diversos viatjes fets á la Ciutat dels Papas; *Guia itineraria de la Costa de Llevant* de que se fa ja menció en altre lloch d' aquest *Butlletí*, de D. Arthur Osona; *La Vida de Llatzer de Tormes*, traducció catalana deguda al Sr. D. Antoni Bulbena, de la famosa obra castellana coneguda per lo *Lazarillo de Tormes*, de D. Diego Hurtado

de Mendoza; *Traduccions del catalán*, por J. Trajano Mera, publicadas á Quito (1892) y degudas á la ploma de nostre delegat en la capital del Ecuador y actual cónsul d' aquesta república en Espanya, Sr. D. J. Trajano Mera (comprende traduccions de Rubió y Ors y Apeles Mestres): *L'Hereu Subirà* novela de costúms catalana de D. Cárles Bosch de la Trinxeria, nostre delegat á la Junquera; *Poesias en mallorquí popular* de D. Pere de Alcántara Peña, delegat á Palma de Mallorca (Gelabert, 1892); *Estudi d' Arqueologia Arquitectónica* sobre 'l sepulcre romá de Fabara, anomenat *Casa dels Moros*, per D. Joseph Puig y Cadafalch, publicat ja abans en las planas d' aquest *Butlletí*: *Lo Promés*, drama de costúms catalanas en tres actes de D. Joaquim Riera y Bertrán, antich president de la *Associació catalanista d' Excursions científicas*; *Trescant per les Serres* quadros de la Sagarra, del Sr. D. Joan Pons y Massaveu (L' Avenc); *Monografias de Catalunya*, lletra B. Fascicle IV del Sr. Reig y Vilardell, secretari primer del Centre y *Apuntes per la monografia de la Catedral Basilica* de Barcelona, per D. Ramón Soriano.

ALS SRS. SUSCRIPTORS DE FORA

Nota important.—La Administració d' aquest Butlletí que desd' aquest número corre á carrech del vocal de la Junta Directiva D. Eurich Masriera, prega ab molta urgencia á tots los Srs. suscriptors de fora que 's pòsin al corrent de sas respectivas cuotas de suscripció dels anys 91 y 92, per medi d' envió de sellos de correu ó libransas del Giro Mútuo avans del 30 del próxim Agost. Passat aquest plasso, l' Administració girará contra 'ls que no estiguin al corrent, anant á cárrech d' ells tots los gastos de giro.

Tota la correspondencia y valores de suscripció deurá dirigirse al local del Centre á nom del Sr. Administrador.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* de son BUTLLETÍ, dexant entegra la responsabilitat dels treballs firmats als respectius autors.
